

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Η επίδραση της μετανάστευσης στους εφήβους και ο εκφοβισμός τους στο
σχολικό περιβάλλον**

Ρουμπή Μαρία

Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΑΜ: kn20016

Καλεμικεράκης Ιωάννης

Επιβλέπων καθηγητής

Αθήνα, Ιούνιος 2022

**UNIVERSITY OF WEST ATTICA SCHOOL OF HEALTH
AND CARING SCIENCES
NURSING DEPARTMENT
MASTER OF SCIENCE POSTGRADUATE PROGRAM
COMMUNITY AND PUBLIC HEALTH NURSING**

Diploma Thesis

**The effect of immigration on adolescents and their bullying in the school
environment**

Roumpi Maria

Registration Number: kn20016

Ioannis Kalemikerakis

Supervisor

Athens, June 2022

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ**

**Η επίδραση της μετανάστευσης στους εφήβους και ο εκφοβισμός τους στο
σχολικό περιβάλλον**

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική
Επιτροπή:

A/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΕΜΙΚΕΡΑΚΗΣ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΔΑ (Επιβλέπων Καθηγητής)	
2	ANNA ΚΑΥΓΑ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΔΑ, (Μέλος Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής)	
3	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΠΟΣΤΟΛΑΡΑ	ΔΕΚΤΟΡΑΣ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΔΑ, (Μέλος Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής)	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Ρουμπή Μαρία του Νικολάου, με αριθμό μητρώου kn20016 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Κοινωνική Νοσηλευτική και Νοσηλευτική Δημόσιας Υγείας του Τμήματος Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Δεν επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου, έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Η Δηλούσα
Ρουμπή Μαρία

Copyright © Μαρία Ρουμπή, 2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των απαιτήσεων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Κοινωνικής Νοσηλευτικής και Νοσηλευτικής Δημόσιας Υγείας της Σχολής Επιστημών Υγείας του Τμήματος Νοσηλευτικής και Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Η έγκρισή της δεν υποδηλώνει απαραίτητως και την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ του Τμήματος Νοσηλευτικής.

Βεβαιώνω ότι η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία είναι αποτέλεσμα δικής μου δουλειάς και δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής. Στις δημοσιευμένες ή μη δημοσιευμένες πηγές που αναφέρω έχω χρησιμοποιήσει εισαγωγικά, όπου απαιτείται, και έχω παραθέσει τις πηγές τους στο τμήμα της βιβλιογραφίας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αύξηση της μετανάστευσης έχει οδηγήσει στην αύξηση του βαθμού εθνο-πολιτισμικής ετερότητας στα σχολεία και έχει φέρει στο προσκήνιο το θέμα του εκφοβισμού στο σχολείο (bullying) λόγω της διαφορετικής εθνο-πολιτισμικής προέλευσης των μαθητών. Ο εκφοβισμός στο σχολείο λόγω διαφορετικής εθνοπολιτισμικής προέλευσης των μαθητών απειλεί τη σωματική, ψυχική και κοινωνική ευεξία του έφηβου μετανάστη μαθητή. Το φαινόμενο αυτό έχει αναγνωριστεί ως πρόβλημα στην εκπαίδευση και στη δημόσια υγεία και χρειάζονται να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αντιμετωπιστεί.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφή μίας μεγάλης έκτασης εργασίας απαιτεί συστηματική μελέτη για την εξεύρεση, ανάγνωση, ανάλυση και αξιοποίηση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Αποτελεί, όμως, και μία μοναδική ευκαιρία για τον φοιτητή να επιχειρήσει να συνθέσει δεδομένα και να εφαρμόσει τη θεωρία που διδάχτηκε σε πρακτικό επίπεδο.

Η παρούσα εργασία είχε αρκετές απαιτήσεις, καθώς μέσω αυτής μου δόθηκε η ευκαιρία να κατανοήσω το περιεχόμενο και τη σπουδαιότητα του εν λόγω επίκαιρου και μη εξαντλητικού θέματος, δίδοντάς μου τη δυνατότητα για περαιτέρω έρευνα και μελέτη πάνω στο φαινόμενο του εκφοβισμού των εφήβων μεταναστών. Παράλληλα, υπήρξε η δυνατότητα εκ μέρους της συντάκτριας να αποτιμήσει το αν και σε ποιο βαθμό κατείχε τις απαραίτητες γνώσεις και ικανότητες ώστε φέρει εις πέρας το έργο που ανέλαβε.

Η διαδικασία συλλογής υλικού αποδείχθηκε μία σύνθετη διαδικασία, καθώς οι πηγές έπρεπε να είναι σύγχρονες και οι πληροφορίες να αφορούν τις τελευταίες εξελίξεις στον τομέα. Άλλωστε, επιθυμητός στόχος της συντάκτριας αποτέλεσε η συνεισφορά στην επιστήμη με νέες οπτικές, μέσω της προσωπικής εκτίμησης και όχι η απλή παράθεση και περιγραφή έργων τρίτων.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η υποστήριξη του επιβλέποντος της εργασίας αποδείχθηκε καίρια, από την απλή καθοδήγηση στα πρώτα βήματα του σχεδιασμού της δομής της παρούσας μελέτης, μέχρι την ηθική στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της διπλωματικής εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	5
1.1 Το περιβάλλον μέσα στο οποίο συντελείται η κοινωνικοποίηση του εφήβου μετανάστη	5
1.2 Αξιολογώντας το περιβάλλον μέσα στο οποίο ενσωματώνονται οι έφηβοι μετανάστες	6
1.3 Η ύπαρξη αντιμεταναστευτικής κουλτούρας στην χώρα υποδοχής	6
1.4 Το ζήτημα της γλώσσας.....	9
1.5 Φυλετική διάκριση.....	10
1.6 Ο χώρος του σχολείου	10
1.7 Οι θεωρίες ενσωμάτωσης των εφήβων μεταναστών	11
1.8 Δείκτες ενσωμάτωσης.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ	15
2.1 Εννοιολογική οριοθέτηση του εκφοβισμού, της θυματοποίησης και τα βασικά ερωτήματα γύρω από το φαινόμενο – Ορισμοί.	15
2.2 Βασικά ερωτήματα, μεθοδολογικές τακτικές και περιορισμοί των ερευνητικών μεθόδων σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό.	16
2.3 Μέτρηση του εκφοβισμού	18
2.4 Παράγοντες που σχετίζονται με τον σχολικό εκφοβισμό και την θυματοποίηση.	20
2.5 Γενικά χαρακτηριστικά μεταναστών που έχουν υποστεί εκφοβισμό/ θυματοποίηση.	21
2.6 Ο ρόλος του δασκάλου	21
2.7 Ο ρόλος της διαδικασίας αφομοίωσης των μεταναστών	22
2.8 Ο ρόλος του κοινωνικού αποκλεισμού και της απομόνωσης	22
2.9 Ο ρόλος του φύλου	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	25

3.1 Συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού και της θυματοποίησης.....	25
3.2 Εκπαιδευτικές συνέπειες κατά την παιδική και εφηβική ηλικία	26
3.3 Συνέπειες για την ενήλικη ζωή	26
3.4 Εφαρμοσμένες πολιτικές και προτάσεις για την μείωση του σχολικού εκφοβισμού και βήματα που έχουν γίνει μέχρι στιγμής.....	27
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	30
Σκοπός της μελέτης.....	30
Μεθοδολογία	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	53
Βιβλιογραφία.....	55
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	68
ABSTRACT.....	69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα πρώτα χρόνια της ζωής ενός ατόμου παρατηρούνται διάφορες εκδηλώσεις ανθρώπινης συμπεριφοράς, εντός των οποίων συμπεριλαμβάνονται η βία και η επιθετικότητα. Ένας χώρος εκδήλωσης τέτοιου είδους συμπεριφορών είναι και το σχολείο. Ιδιαίτερη μορφή βίας, που συχνά συναντάται στο σχολικό περιβάλλον, είναι ο σχολικός εκφοβισμός (bullying). Δεδομένου ότι τα σχολεία αποτελούν σημαντικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης, η κατανόηση και η αντιμετώπιση του εκφοβισμού τόσο από την ερευνητική και επιστημονική κοινότητα, όσο και από την πολιτεία, αποσκοπεί στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ασφαλούς και υγιούς μάθησης (Peguero & Bondy, 2020).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το υψηλό επίπεδο επιπολασμού του εκφοβισμού και της θυματοποίησης, καθώς και των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων προβλημάτων που σχετίζονται με αυτό, έχει εντείνει τις προσπάθειες εντοπισμού των παραγόντων κινδύνου και τα ατομικά χαρακτηριστικά που προκαθορίζουν το άτομο το οποίο ενέχει το κίνδυνο θυματοποίησης (Kretschmer et al., 2017).

Εντούτοις, τα αποτελέσματα των ερευνών για το συγκεκριμένο θέμα δεν είναι ξεκάθαρα, καθώς τα επίπεδα θυματοποίησης ή/και εκφοβισμού μεταξύ νέων που προέρχονται από κύκλο μεταναστών και μη, ποικίλουν (Stickl Haugen et al., 2020). Παραμένει, παράλληλα, ανοιχτό το ερώτημα εάν οι διαφορές στη θυματοποίηση και το σχολικό εκφοβισμό μεταξύ νέων μεταναστών και μη, εξαρτώνται επίσης και από τη χώρα διαμονής, καθώς και από το σχολικό πλαίσιο.

Η μετανάστευση αποτελεί ένα πολύπλευρο και πολυσύνθετο παγκόσμιο φαινόμενο, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορία της ανθρωπότητας. Όντας άμεσα συνυφασμένη με την εξέλιξη του ίδιου του ανθρώπου, πρόκειται για ένα φάσμα επιδράσεων, το οποίο προβληματίζει σήμερα κάθε κράτος, είτε αυτό κατέχει την ιδιότητα της χώρας προέλευσης, είτε της διέλευσης ή προορισμού των μετακινούμενων πληθυσμών, διατηρώντας συχνά και τις τρεις ιδιότητες ταυτόχρονα (Yuskova & Potemkin, 2015).

Τα παγκόσμια μεταναστευτικά ρεύματα δεν δύναται να μελετηθούν χωρίς την συσχέτισή τους με την παγκοσμιοποίηση και τις αντίστοιχες με αυτή δυνάμεις, την περιφερειακή ροή εργασίας που εμπλέκεται στις διαδικασίες αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης, καθώς επίσης και με το σύνολο των δημογραφικών μετασχηματισμών. Παράλληλα, η επενέργεια της επανάστασης της επικοινωνίας και της τεχνολογίας καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική, δίχως όμως να δύναται να

χαρακτηριστούν ως πρωτοφανή, για τη διεθνή κοινότητα, φαινόμενα. Είναι γεγονός, άλλωστε, πως τα ως άνω αποτέλεσαν την γενεσιουργό αιτία πληθυσμιακών μετακινήσεων (Castelli, 2018).

Η μετανάστευση υπήρξε ανέκαθεν σημαντικό στοιχείο μεταβολής του πληθυσμού σε τοπική, περιφερειακή και εθνική κλίμακα, αποτελώντας άμεση απόρροια παραγόντων ώθησης και παραγόντων έλξης. Οι δυνάμεις αυτές, στις περισσότερες περιπτώσεις εμφανίζονται διαμετρικά αντίθετες. Οι πολιτικές συγκρούσεις, η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης, οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης, καθώς επίσης και η πολιτική αστάθεια σε μια χώρα, αποτελούν βασικούς παράγοντες ώθησης ενός ατόμου, καθιστώντας ταυτόχρονα την πολιτική, κοινωνική και οικονομική σταθερότητα στη «νέα» χώρα, σημαντικούς παράγοντες έλξης (Amaral, 2018).

Επιχειρώντας την εννοιολογική οριοθέτηση του όρου, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης ορίζει τη μετανάστευση ως *«..τη μετακίνηση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων, είτε μέσω διεθνών συνόρων, είτε εντός ενός κράτους. Είναι μια πληθυσμιακή μετακίνηση, που περιλαμβάνει κάθε είδους μετακίνηση ανθρώπων, ανεξάρτητα από τη διάρκεια, τη σύνθεση και τα αίτια της»* (IOM, 2011).

Μέχρι το 1925, το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών παγκοσμίως προέρχονταν από Ευρώπη. Ωστόσο, δεν καθίσταται εφικτή, πλέον, μια τέτοια παρατήρηση, δεδομένου ότι τα τελευταία χρόνια οι περισσότερες χώρες της γηραιάς ηπείρου αποτελούν χώρες προορισμού και όχι χώρες προέλευσης μεταναστευτικών ροών. Χαρακτηριστικά, μάλιστα, αποτελούν τα παραδείγματα των χωρών της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία, τα οποία αν και κατά το παρελθόν αποτελούσαν κράτη «πηγές» μετανάστευσης, από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα υποδέχονται πλήθος προσφύγων και μεταναστών (Ferrie & Hatton, 2015).

Ειδικότερα, η αδυναμία των μέτρων που λήφθηκαν από την Ε.Ε., κατά το χρονικό διάστημα 2008-2013, για την αποτελεσματική διαχείριση και ανάσχεση των μεταναστευτικών πιέσεων τόσο από τα χερσαία, όσο κυρίως από τα θαλάσσια σύνορα της ενωσιακής επικράτειας, οδήγησε στην επιδείνωση της κατάστασης (Frontex 2013).

Η κορύφωση της πίεσης το 2015 είχε ως αποτέλεσμα την κατάταξη της Ελλάδας ως την πρώτη χώρα υποδοχής, καθώς το συγκεκριμένο έτος δέχτηκε τη μεγαλύτερη πίεση. Η πίεση, ωστόσο, συνεχίστηκε, με τον συνολικό αριθμό μεταναστών και προσφύγων που εισήλθαν στη χώρα κατά την πενταετία 2015-2019 να ανέρχεται σε 1.157.592 (EASO, 2019).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ευρώπη και η Ασία για το 2015 φιλοξένησαν περίπου 75 εκατομμύρια μετανάστες, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 62% των συνολικών παγκόσμιων διεθνών μεταναστευτικών ροών. Το ποσοστό που αφορά στην Ευρώπη σε σχέση με το μέγεθος του πληθυσμού της, παρουσιάζεται ιδιαίτερα υψηλό, κάτι το οποίο δεν ισχύει και για τις περιοχές της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής (Cummings et al., 2015).

Οι μετακινήσεις πληθυσμών, συνδέονται στενά με πλήθος οικονομικών, πολιτικών, πολιτισμικών και κοινωνικών επιδράσεων και μετασχηματισμών, τόσο στη χώρα προέλευσης, όσο και στη χώρα προορισμού. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, γίνεται κατανοητή η αύξηση του βαθμού της εθνο-πολιτισμικής ετερότητας στα σχολεία ως άμεση απόρροια του φαινομένου της μετανάστευσης. Η εν λόγω τάση συνδέεται στενά με την ανάδειξη μίας νέας μορφής βίας στο σχολικό περιβάλλον, ήτοι του εκφοβισμού στο σχολείο. Το φαινόμενο του εκφοβισμού παρουσιάζει δραματική αύξηση σε όλο και περισσότερες χώρες του κόσμου. Στην Ευρώπη το 10% των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θυματοποιούν άλλα παιδιά ή θυματοποιούνται οι ίδιοι σε τακτική βάση (Strohmeier et al., 2008).

Σύμφωνα με τους Nikolaou et al. (2019), ο εκφοβισμός στο σχολείο (bullying) λόγω εθνο-πολιτισμικής ετερότητας περιλαμβάνει όλες εκείνες τις πράξεις και συμπεριφορές οι οποίες, εσκεμμένα ή μη, στρέφονται εναντίον κάποιου ατόμου, διεγείροντας ή προτρέποντας σε πράξεις ή ενέργειες που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις ή περιθωριοποίηση ως απόρροια της φυλετικής του καταγωγής.

Οι μορφές που μπορεί να πάρει ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) είναι διάφορες και μπορούν να λάβουν χώρα είτε με άμεσο, είτε με έμμεσο τρόπο. Πιο αναλυτικά, ως άμεση μορφή εκφοβισμού αναγνωρίζεται η σωματική και λεκτική βία, ενώ στον έμμεσο εκφοβισμό εντάσσεται ο κοινωνικός αποκλεισμός των θυμάτων. Επισημαίνεται ότι η προαναφερθείσα μορφή, μαζί με τον λεκτικό εκφοβισμό, αναγνωρίζονται ως οι πιο δύσκολες στην αντιμετώπιση και διαχείρισή τους μορφές, σε σύγκριση με τον σωματικό. Το ανωτέρω αποτελεί λογικό απότοκο της δυσκολίας τόσο εντοπισμού-παρατήρησής του, ακόμη και από το ίδιο το θύμα πολλές φορές (Power, 2017).

Σύμφωνα με μελέτη των Peguero και Hong που δημοσιεύτηκε το 2020 στις ΗΠΑ, οι παράγοντες κινδύνου και προστασίας των εφήβων που προέρχονται από μειονότητες δύναται να εξεταστούν και να ταξινομηθούν. Σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία το μικροσύστημα, το μεσοσύστημα, το εξωσύστημα, το μακροσύστημα και το

χρονοσύστημα μέσα στο οποίο ζει ο έφηβος μετανάστης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ένταξης του στην κοινωνία υποδοχής τους.

Ο σχολικός εκφοβισμός φαίνεται να απειλεί την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη και σε κάποιες περιπτώσεις και τη

σωματική υγεία του έφηβου (Zembylas, 2010, Zinga & Gordon, 2016, Brüggemann & D'Arcy, 2017, Gkofa, 2017). Οι Plenty και Jonsson (2017) υπογραμμίζουν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός στην εφηβεία, όπου η ανάγκη αποδοχής από τους συνομήλικους και οι θετικές σχέσεις με αυτούς διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αυτοεκτίμηση και στην ψυχική ισορροπία του νέου, μπορεί να οδηγήσει στη πρόκληση σωματικών, κοινωνικών και ψυχικών προβλημάτων.

Οι Pieper et al. (2016) επισημαίνουν ότι τα συναισθήματα ανασφάλειας, άγχους, θυμού, φόβου, μειονεξίας που βιώνουν οι έφηβοι, μπορούν να οδηγήσουν σε μείωση της σχολικής τους επίδοσης, σε χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, κατάθλιψη, με τον αυτοκτονικό ιδεασμό και την αυτοκτονική συμπεριφορά να αποτελούν την κορύφωση αυτών.

Υπό το φως των ανωτέρω και δεδομένου ότι απειλείται η ψυχοσωματική ακεραιότητα και ευημερία των εφήβων, γίνεται κατανοητή η σπουδαιότητα της προστασίας των μαθητών διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής λόγω της ευαλωτότητάς τους ως μειονοτικοί πληθυσμοί. Το σχολικό περιβάλλον, επομένως, θα πρέπει να προάγει τις ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης και μόρφωσης για όλους τους μαθητές, γηγενείς και αλλογενείς, μακριά από προκαταλήψεις και αντικοινωνικές συμπεριφορές, καθώς οι τελευταίες αποβαίνουν εις βάρος της ομαλής σχολικής και κοινωνικής ένταξής τους. Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα αναγκαίων μέτρων μπορούν να αναφερθούν η εκπαίδευση των μαθητών σε θέματα ενσυναίσθησης, η διαμεσολάβηση του σχολείου στην επίλυση των συγκρούσεων, η εκπαίδευση και επιστημονική στήριξη των εκπαιδευτικών (Feldman met al., 1990, Nikolaou et al, 2014). Παράλληλα, στην προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινόμενου εκφοβισμού στα σχολεία, κρίσιμη αναδεικνύεται και η παροχή από την πολιτεία των κατάλληλων εργαλείων για την ενίσχυση του ρόλου της οικογένειας, αλλά και της σχολικής κοινότητας.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

1.1 Το περιβάλλον μέσα στο οποίο συντελείται η κοινωνικοποίηση του εφήβου μετανάστη

Σύμφωνα με τον Gibson (2001) το ζήτημα της κοινωνικοποίησης – ενσωμάτωσης/ ένταξης/ συμπερίληψης (acculturation) των μεταναστών, αναφέρεται σε κοινωνικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα ως αποτέλεσμα της επαφής των μεταναστών με πολιτισμικά ανόμοια άτομα και ομάδες, ενώ ταυτόχρονα δέχονται νέες κοινωνικές επιρροές. Η έρευνα επικεντρώνεται γενικά σε μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, οι οποίοι θεωρείται ότι έχουν εγκατασταθεί μόνιμα στη χώρα υποδοχής.

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, η χρήση του όρου μετανάστης εφεξής θα παραπέμπει στις τρεις ανωτέρω κατηγορίες. Επιπροσθέτως, η εν θέματι μελέτη πραγματεύεται ζητήματα που αφορούν στον έφηβο μετανάστη και τη διαδικασία κοινωνικοποίησής του μέσα στην κοινωνία που τον έχει υποδεχθεί.

Το περιβάλλον μέσα στο οποίο διενεργείται η ενσωμάτωση των μεταναστών περιγράφηκε αναλυτικά από τον Bronfenbrenner (2020). Το εν λόγω περιβάλλον αποτελείται από το μικροσύστημα, το μεσοσύστημα, το εξωσύστημα, το μακροσύστημα και το χρονοσύστημα.

Ξεκινώντας από την περιγραφή του μικροσυστήματος υπογραμμίζεται ότι το οικογενειακό περιβάλλον, ήτοι γονείς και αδέρφια, καθώς επίσης και οι δάσκαλοι και οι συμμαθητές είναι οι βασικοί πυλώνες που το συγκροτούν.

Από την άλλη, το μεσοσύστημα περιλαμβάνει τις διασυνδέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μικροσυστημάτων του εφήβου μετανάστη, όπως είναι οι διασυνδέσεις μεταξύ των γονέων του και των δασκάλων του ή μεταξύ των συμμαθητών του σχολείου και των αδερφών. Κατόπιν τούτου εξάγεται το συμπέρασμα ότι ένα μεσοσύστημα είναι ένα σύμπλεγμα μικροσυστημάτων.

Το εξωσύστημα, από την πλευρά του, ενσωματώνει άλλες τυπικές και άτυπες κοινωνικές δομές, οι οποίες δεν εμπεριέχουν οι ίδιες τον νέο μετανάστη, αλλά τον επηρεάζουν έμμεσα, καθώς επηρεάζουν ένα από τα μικροσυστήματα του. Ως παραδείγματα εξωσυστημάτων δύναται να αναφερθούν η γειτονιά, ο χώρος εργασίας των γονιών, το φιλικό περιβάλλον των γονέων, αλλά και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Το μακροσύστημα, αφορά στην ήδη εδραιωμένη κοινωνία και κουλτούρα στην οποία αναπτύσσεται ο νέος. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, την εθνικότητα, τη γεωγραφική θέση και τις εδραιωμένες ιδεολογίες περί πολιτισμού.

Τέλος το χρονοσύστημα αποτελείται από όλες τις περιβαλλοντικές αλλαγές που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια της ζωής και επηρεάζουν την ανάπτυξη του εφήβου, συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων μεταβάσεων της ζωής και των ιστορικών γεγονότων. Αλλαγές που εμπίπτουν στο επίπεδο του χρονοσυστήματος μπορεί να περιλαμβάνουν τόσο τις κανονικές μεταβάσεις στη ζωή του ατόμου, όπως η έναρξη του σχολείου, όσο και τις μη κανονικές, με χαρακτηριστικά παραδείγματα να αποτελούν η μετακόμιση σε νέο σπίτι, αλλά και οι περιπτώσεις όπου οι γονείς αποφασίζουν να χωρίσουν.

1.2 Αξιολογώντας το περιβάλλον μέσα στο οποίο ενσωματώνονται οι έφηβοι μετανάστες

Οι νέοι μετανάστες έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με αντικειμενικές δυσκολίες στη διαδικασία ένταξής τους στην κοινωνία υποδοχής, εντός της οποίας καλούνται όχι μόνο να επιβιώσουν, αλλά και να εξελιχθούν και να προοδεύσουν.

Για την καλύτερη κατανόηση της μετανάστευσης, είναι αναγκαία η ανάλυση των συνθηκών υπό τις οποίες οι νέοι μετανάστες καλούνται να αναπτυχθούν και να ενταχθούν μέσα στην κοινωνία. Υπογραμμίζεται ότι η χρήση του όρου «συνθήκες», αναφέρεται στις δυσκολίες τις οποίες ο μετανάστης έρχεται αντιμέτωπος στην κοινωνία στην οποία καλείται να ενταχθεί. Οι δυσκολίες αυτές αφορούν σε όλα τα συστήματα του Bronfenbrenner (2020) που περιγράφηκαν προηγουμένως και παίρνουν τη μορφή ανισοτήτων σε σχέση με τους ντόπιους (Devereux et al., 2020). Οι ανισότητες αυτές μπορεί να είναι κοινωνικές, οικονομικές, ενώ η φύση, η ένταση, καθώς και τα αποτελέσματα του συνδυασμού τους αποτελούν τους προσδιοριστικούς παράγοντες που θα καθορίσουν το μοτίβο συμπεριφοράς των μεταναστών κατά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης τους.

1.3 Η ύπαρξη αντιμεταναστευτικής κουλτούρας στην χώρα υποδοχής

Η ξеноφοβία και η υφιστάμενη κουλτούρα αντιμεταναστευτικού περιεχομένου, αποτελούν σημαντικά εμπόδια στη προσπάθεια ένταξης του εφήβου μετανάστη. Οι

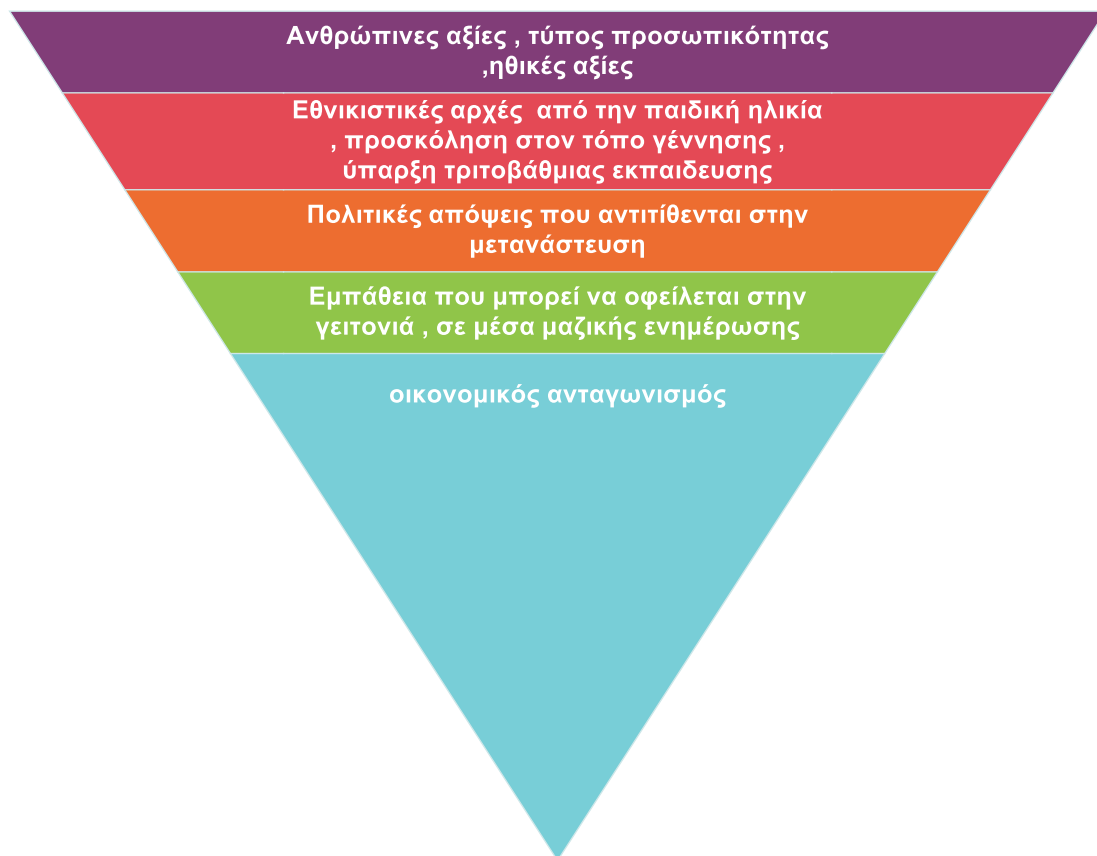
Harteveld et al. (2019) τονίζουν ότι το φαινόμενο της ξενοφοβίας παρατηρείται σε ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά στις κοινωνίες του δυτικού κόσμου. Προς επίρρωση των ανωτέρω σημειώνεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες θεωρεί τη μετανάστευση ως ένα από τα πιο σοβαρά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα τους. Οι Blinder και Allen (2016) σε σχετική μελέτη διαπίστωσαν ότι πάνω από τα τρία τέταρτα των Βρετανών πολιτών θέλουν να μειωθούν οι μεταναστευτικές ροές. Σε παρόμοιες παρατηρήσεις οδηγήθηκε και ο Gallup (2016), τα αποτελέσματα της μελέτης του οποίου έδειξαν ότι περισσότερο από το 40% των Αμερικανών παρουσιάζουν αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες των ΗΠΑ (Walker et al., 2016). Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη, η Ελλάδα κατατάσσεται στην πρώτη θέση αναφορικά με το σύνολο των ατόμων που δήλωσαν ότι δεν επιθυμούν περισσότερη μετανάστευση στη χώρα τους με ποσοστό 82% (Dianeosis, 2020).

Όπως σχετικά περιγράφουν οι Hainmueller και Hopkins (2014), βασική αιτία της ξενοφοβίας είναι ο φόβος των γηγενών, πως άμεση απόρροια της μετανάστευσης θα αποτελέσει η απώλεια είτε των θέσεων εργασίας τους, είτε των κατοικιών τους. Η ένταση της άρνησης των πολιτών επηρεάζεται σημαντικά από τον όγκο των μεταναστευτικών ροών μιας χώρας μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (Olzak & Thomas, 1992, Kaufmann, 2017, Tolsma & Van der Meer, 2017). Τα τελευταία χρόνια, απότομες και μεγάλες εισροές μεταναστών έχουν παρατηρηθεί στην περίπτωση της Δανίας και της Ελλάδας (Dustmann et al., 2019, Dinas et al., 2019). Στις εν θέματι περιπτώσεις το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν υπήρξε σταδιακό με αποτέλεσμα να μην καθίσταται δυνατή η ομαλή ένταξη των μεταναστών, αλλά και η αποδοχή τους από τον γηγενή πληθυσμό.

Η ανασκόπηση των υφιστάμενων μελετών δείχνει ότι σε χώρες με χαμηλό εισόδημα, με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των πολιτών, αλλά και με υψηλά ποσοστά γήρανσης του πληθυσμού, οι άνθρωποι επιδεικνύουν ισχυρότερη αντιμεταναστευτική στάση. Επιπροσθέτως, οι άνδρες παρουσιάζουν πιο αρνητική στάση απέναντι στη μετανάστευση σε σχέση με τις γυναίκες, η οποία αυξάνεται με την ηλικία και είναι ακόμα ισχυρότερη στις περιπτώσεις όπου στην οικογένειά τους υπάρχουν παιδιά. Η αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες εντείνεται επίσης στις περιπτώσεις που η χώρα προέλευσης των τελευταίων είναι φτωχότερη από τη χώρα υποδοχής, ενώ, επιπροσθέτως, έχει παρατηρηθεί ότι όταν το επίπεδο της εκπαίδευσης των

μεταναστών είναι υψηλό, οι αντιλήψεις, η συμπεριφορά και η γενικότερη μεταχείριση των γηγενών απέναντί τους είναι πιο θετική (Schahbasi et al., 2021).

Οι Dennison και Dražanová (2018) εστίασαν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στις αιτίες που δύναται να οδηγήσουν στην υιοθέτηση μιας συμπεριφοράς αντι-μεταναστευτικού περιεχομένου ανάλογα με τον βαθμό δυσκολίας στη διαχείρισή τους. Τη διάκριση αυτή την περιέγραψαν, αποτυπώνοντας και παρουσιάζοντάς την αναλυτικώς μέσα από το σχήμα γνωστό ως «χωνί αιτιολόγησης» (funnel of causality). Οι αιτίες αυτές ξεκινάνε με τις ανθρώπινες αξίες που θεωρούνται ότι είναι οι πιο δύσκολα διαχειρίσιμοι παράγοντες και φτάνουν σε αντιθέσεις που προκαλούνται από τον οικονομικό ανταγωνισμό με τους μετανάστες, η οποία αξιολογείται ως η εύκολα διαχειρίσιμη αιτία (Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Χωνί αιτιολόγησης, Προσαρμοσμένο από Dennison and Dražanová, 2018

Η σπουδαιότητα της υπό συζήτηση προσέγγισης έγκειται στο γεγονός ότι παρέχει τη δυνατότητα επιλογής των καταλληλότερων τρόπων για την αλλαγή της στάσης του πληθυσμού απέναντι στη μετανάστευση. Θα πρέπει βέβαια να λαμβάνεται υπόψη ότι κάθε χώρα έχει διαφορετικές παραμέτρους ως προς την αιτιολόγηση του αντι-

μεταναστευτικού ρεύματος. Συνεπώς, οι πολιτικές διαχείρισης και βελτίωσης των εδραιωμένων δυσλειτουργικών πεποιθήσεων θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας (van der Linden et al., 2017).

Σημαντικό ρόλο στην ως άνω προσπάθεια διαδραματίζουν και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις η υιοθέτηση πεποιθήσεων αντι-μεταναστευτικού περιεχομένου από το κοινό είναι άμεσο αποτέλεσμα της παραπληροφόρησης αυτού (Facchini et al., 2016). Σχετική μελέτη που διεξήχθη στην Ιαπωνία από τους Grigorieff, Roth και Ubfal (2020) έδειξε ότι η ορθή ενημέρωση του κοινού από την πολιτική ηγεσία επιδρά σημαντικά στο περιορισμό προκαταλήψεων κατά μεταναστών.

1.4 Το ζήτημα της γλώσσας

Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες, στο πλαίσιο της αποφυγής του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και της ομαλής ένταξής τους, είναι αναγκαίο να μάθουν να επικοινωνούν και να μιλούν σε μία διαφορετική γλώσσα, να ενσωματωθούν στα νέα ήθη κι έθιμα, αλλά και στα νέα νομικά και αξιακά συστήματα (Yeh & Inose, 2002, Organista et al., 2003, Berry et al., 2006, Barowsky & McIntyre, 2010). Η γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή τους, καθώς καθιστά δυνατή την καλύτερη επικοινωνία και βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων. Παράλληλα, ενισχύει την αυτοεκτίμηση του ατόμου, γεγονός πολύ σημαντικό ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, και τέλος επιτρέπει την πληρέστερη πρόσβαση στην κυρίαρχη κουλτούρα. Σε αντίθετη περίπτωση, η δυσκολία αφομοίωσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής από τους εφήβους μετανάστες μπορεί να οδηγήσει στην απομόνωση τους, καθώς δυσχεραίνεται η κάλυψη των αναγκών τους και των επιθυμιών τους, επηρεάζοντας άμεσα τη συναισθηματική και κοινωνική έκφραση των εφήβων (Pumariega & Rothe, 2010).

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, αναδεικνύεται η σπουδαιότητα εκμάθησης της γλώσσας της κοινότητας υποδοχής, καθώς τα αποκομισθέντα οφέλη είναι πολλά, από την περισσότερη και καλύτερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, μέχρι την αναγνώριση του ανήκειν στην υπόλοιπη κοινότητα. Έχει παρατηρηθεί ότι συχνά οι μετανάστες λόγω δυσκολιών στην εκμάθηση της γλώσσας και δεδομένου ότι βρίσκονται υπό πίεση να βρουν άμεσα δουλειά, κινδυνεύουν να παγιωθούν σε χαμηλής ποιότητας, ακατάλληλη ή και επικίνδυνη απασχόληση (Rietig, 2016).

Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι ο βαθμός στον οποίο οι μετανάστες οικειοποιούνται την νέα γλώσσα επηρεάζει σημαντικά τους όρους ισότητας ή ανισότητας με τους οποίους συνδιαλέγονται με την κοινωνία στην οποία ζουν και υποδηλώνει την στάση τους στην διαδικασία της κοινωνικοποίησής τους (Hakim-Larson & Menna, 2015).

1.5 Φυλετική διάκριση

Σύμφωνα με τους Liebkind και Jasinskaja-Lahti (2000), οι μετανάστες που διακρίνονται φυλετικά κυρίως λόγω του χρώματος τους και των ειδικών εμφανισιακών χαρακτηριστικών από την πλειοψηφία των γηγενών, διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να αντιμετωπίσουν διακρίσεις από αυτούς που δεν έχουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ενώ κατά το παρελθόν οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές προήλθαν κυρίως από την Ευρώπη (97%), σήμερα μόνο το 11% των μεταναστών προέρχονται από Ευρώπη, ενώ το υπόλοιπο 89% από τη Λατινική Αμερική, Ασία, Αφρική, Ωκεανία ή Καραϊβική. Απότοκος αποτελεί η ένταση των αισθημάτων ξеноφοβίας κυρίως προς τους μουσουλμάνους, Λατίνους και λαών της Ασίας (Fine & Sirin, 2008, Chavez, 2008, Yip et al., 2008). Μάλιστα, το γεγονός πως οι μετανάστες είναι κυρίως μη Ευρωπαίοι, αλλά «Έγχρωμοι», έχει σημαντικές συνέπειες και στους απογόνους αυτών, καθώς η προέλευση των τελευταίων παραμένει αντιληπτή για γενιές, με κίνδυνο να αντιμετωπιστούν από την κοινωνία ως «αιώνιοι ξένοι» (Huynh et al., 2011).

Η Αμερικανική Ψυχολογική Ένωση έχει μελετήσει και το βαθμό επίδρασης της φυλετικής διάκρισης στο χώρο εργασίας και τη στέγαση, καταλήγοντας στη διαπίστωση ότι αυτού του είδους η διάκριση αποτελεί μείζονα παράγοντα άνισων ευκαιριών για τους έφηβους μετανάστες (Clauss-Ehlers et al., 2019).

1.6 Ο χώρος του σχολείου

Η ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία και η αφομοίωση των επιδράσεων που δέχεται από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής μέσα από τον χώρο του σχολείου έχει γίνει μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις των σύγχρονων ανεπτυγμένων χωρών. Η δημόσια εκπαίδευση θεωρείται βασικό εργαλείο και ένας από τους σημαντικότερους θεσμούς για τη διευκόλυνση της ένταξης των νέων μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής.

Σύμφωνα με την Adair (2015), οι έφηβοι μετανάστες μπορεί να αντιμετωπίσουν διακρίσεις από τους εκπαιδευτικούς ή και από τους συνομηλίκους τους με τη μορφή επικριτικών σχολίων σχετικά με την προφορά, την εμφάνιση ή τη χρήση της γλώσσας. Έχουν παρατηρηθεί, επίσης, περιστατικά «ανυπομονησίας» από την πλευρά ενός συνόλου εκπαιδευτικών, στις περιπτώσεις εκείνες όπου οι μαθητές δεν μπορούν να εκφραστούν πλήρως ή χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να διατυπώσουν απαντήσεις. Συμπληρωματικά στα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι μεμονωμένοι δάσκαλοι έχουν χαμηλότερες ακαδημαϊκές προσδοκίες για τους έφηβους μετανάστες μαθητές. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου οι εκπαιδευτικοί τείνουν να εφαρμόζουν σκληρότερη πειθαρχία για τους μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής σε σχέση με τους γηγενείς. Γίνεται εύκολα κατανοητό επομένως ότι ένα σχολικό περιβάλλον με περιστατικά αυτής της μορφής δεν είναι δυνατό να παρέχει στους μαθητές μετανάστες ίσες ευκαιρίες για δημιουργικότητα και επαγγελματική πρόοδο (McNeely et al., 2017).

1.7 Οι θεωρίες ενσωμάτωσης των εφήβων μεταναστών

Η ανάλυση της διαδικασίας ενσωμάτωσης των μεταναστών βασίζεται στην κατανόηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ μεταναστών και της κυρίαρχης κουλτούρας. Η διαδικασία αυτή είχε αρχικά χαρακτηριστεί ως μονοδιάστατη διεργασία και σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, ο πολιτισμός είναι συνώνυμος με την αφομοίωση των ομάδων μειονοτήτων από τον κυρίαρχο πολιτισμό (Cuellar et al., 1997). Ο Gordon (1964, 1978) περιέγραψε τη σταδιακή διαδικασία απορρόφησης μεταναστών και των μελών των εθνικών μειονοτήτων από τον κυρίαρχο πολιτισμό σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο και ταξινόμησε την αφομοίωση σε επτά τύπους και στάδια, ήτοι: πολιτισμική αφομοίωση (αλλαγή πολιτισμικών προτύπων σε εκείνα του κυρίαρχου πολιτισμού), δομική αφομοίωση (μεγάλης κλίμακας είσοδος σε θεσμούς της κυρίαρχης κουλτούρας), συζυγική αφομοίωση ή συγχώνευση (ενδογαμίες μεγάλης κλίμακας), ταυτιστική αφομοίωση (ανάπτυξη της αίσθησης της προσωπικότητας που βασίζεται αποκλειστικά στον κυρίαρχο πολιτισμό), αφομοίωση στάσης-υποδοχής (απουσία προκατάληψης), συμπεριφορική - δεκτική αφομοίωση (απουσία διακρίσεων) και αστική αφομοίωση (απουσία συγκρούσεων αξίας και εξουσίας).

Η πολιτισμική αφομοίωση οδηγεί στη σταδιακή εξάλειψη της αρχικής ταυτότητας των μεταναστών. Η δομική αφομοίωση είναι το κεντρικό σημείο διότι ενέχει την είσοδο και τη συμμετοχή των μεταναστών στους θεσμούς της κυρίαρχης κουλτούρας και αποτελεί το προοίμιο για το επόμενο στάδιο της διαδικασίας ένταξης των μεταναστών, που είναι η αφομοίωσή τους μέσα από την δημιουργία οικογένειας με γηγενείς. Το στάδιο της συζυγικής αφομοίωσης είναι αυτό που θα είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια της εθνικής ταυτότητας των μειονοτικών ομάδων, θα προωθούσε ισχυρότερους δεσμούς με την κοινωνία υποδοχής και με την πάροδο του χρόνου θα μείωνε δραστικά τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις (Kivisto, 2017).

Ενώ η ως άνω θεωρία αφομοίωσης μπορεί να ήταν επαρκής για τις πρώτες ομάδες μεταναστών, δεν ανταποκρίνεται στα μετέπειτα κύματα μεταναστών και των παιδιών τους σε όλες τις χώρες του κόσμου. Για τον λόγο αυτό, η υπόθεση της ευθείας γραμμής αφομοίωσης του Gordon (1964) τέθηκε υπό αμφισβήτηση και οδήγησε στην ανάπτυξη της σχολής της δισδιάστατης θεωρίας για την κατανόηση του τρόπου αφομοίωσης των μεταναστών.

Στην εν θέματι σχολή σκέψης ξεχώρισε ο John Berry, ένας Καναδός μελετητής διαπολιτισμικής ψυχολογίας. Ο Berry (1974, 1980) πρότεινε ένα τετραπολικό μοντέλο κοινωνικής αφομοίωσης που περιγράφει τις στρατηγικές αφομοίωσης. Κεντρική θέση σε αυτό το μοντέλο κατέχει η ιδέα ότι υπάρχουν δύο ανεξάρτητες διαστάσεις που βρίσκονται στη βάση της διαδικασίας αφομοίωσης των μεταναστών. Πιο αναλυτικά, από τη μια πλευρά είναι η επιθυμία για αφομοίωση – αποδοχή της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας που υποδέχεται τους μετανάστες (mainstream cultural orientation) και από την άλλη η πρόθεση για διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσής τους.

Οι τρόποι κοινωνικοποίησης μπορούν να διακριθούν ως εξής: αφομοίωση, διαχωρισμός, περιθωριοποίηση και ενσωμάτωση (βλ. Πίνακα 1). Σύμφωνα το εν λόγω μοντέλο, η αφομοίωση πραγματοποιείται όταν υπάρχει ενδιαφέρον για την αποδοχή της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας υποδοχής σε συνδυασμό με τη μη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης. Εάν δεν υπάρχει επιθυμία για αποδοχή της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας υποδοχής, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκεται η συντήρηση της κληρονομούμενης πολιτιστικής ταυτότητας αναφερόμαστε στην περίπτωση του διαχωρισμού. Η περιθωριοποίηση υφίσταται όταν δεν επιδιώκεται ούτε πολιτιστική αποδοχή της χώρας υποδοχής ούτε της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης. Τέλος, η πλήρης ένταξη υφίσταται

όταν επιδιώκεται η πολιτισμική σύμπνοια τόσο με την νέα, όσο και με την κληρονομούμενη πολιτιστική ταυτότητα.

Παρόμοια δισδιάστατα μοντέλα στρατηγικών αφομοίωσης έχουν προταθεί από πλήθος μελετητών, καθώς και παραλλαγές του περιγραφόμενου μοντέλου (Phinney, 1990, Bourhis et al., 1997).

Πίνακας 1

Επιθυμία διατήρησης πολιτισμικής κληρονομιάς			
Επιθυμία ενσωμάτωσης	Ναι		Όχι
στην νέα πολιτισμική	Ναι	Πλήρης ένταξη	Αφομοίωση
πραγματικότητα	Όχι	Διαχωρισμός	Περιθωριοποίηση

Πίνακας 1. Δισδιάστατο υπόδειγμα ενσωμάτωσης μεταναστών

Αξιολογώντας τις ανωτέρω περιγραφείσες θεωρητικές σχολές σκέψης, διαπιστώνεται ότι έχουν μια περιγραφική και στατική στάση-προσέγγιση, παραλείποντας την κριτική εξέταση της διαδικασίας ενσωμάτωσης σε σχέση με υπαρκτές συνθήκες καταπίεσης, τον αμοιβαίο μετασχηματισμό των μεταναστών και της κοινωνίας υποδοχής, τη διαμόρφωση και την αναδιατύπωση ταυτοτήτων και των ζητημάτων κοινωνικής δικαιοσύνης. Κατά συνέπεια, έχουν παραβλέψει τις κοινωνικές δομές που παράγουν κοινωνική αδικία (Nelson, 2021).

Υπό το φως των ανωτέρω και αποσκοπώντας στην πληρέστερη ανάλυση του φαινομένου του εκφοβισμού, αναδεικνύεται η αναγκαιότητα ανάπτυξης μιας μη καταπιεστικής και βασισμένης, στην κοινωνική δικαιοσύνη, θεωρίας της κοινωνικοποίησης των εφήβων μεταναστών, στα πλαίσια της οποίας θα λαμβάνονται υπόψη επιπρόσθετα στοιχεία για την καλύτερη ερμηνεία της συμπεριφοράς και των στρατηγικών ενσωμάτωσης που επιλέγουν οι μετανάστες (Shramko, 2018).

1.8 Δείκτες ενσωμάτωσης

Για την αξιοποίηση των θεωρητικών εργαλείων αναδεικνύεται αναγκαία η περιγραφή του είδους και του βαθμού αφομοίωσης των μεταναστών. Λαμβάνοντας υπόψη τα εν λόγω στάδια, τις διαδικασίες και τις στρατηγικές της ενσωμάτωσης των μεταναστών, αλλά και για την ορθή ανάλυση και παρουσίαση του προβλήματος του εκφοβισμού στα σχολεία, είναι απαραίτητη η αξιοποίηση μιας εργαλειοθήκης δεικτών, ικανών να

αποτυπώσουν τον τύπο και τον βαθμό αφομοίωσης των μεταναστών εφήβων. Τέτοιοι δείκτες είναι ο παράγοντας της γλώσσας, η πολιτισμική γνώση, οι κλίμακες πολιτισμικής ταυτότητας με την κυρίαρχη κουλτούρα, η εξέταση της καθημερινής ζωής, τα κοινωνικά δίκτυα, η οικονομική κατάσταση (Schimmele & Wu, 2015).

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης έχει προχωρήσει σε οργανωμένη καταγραφή και παρουσίαση των βασικότερων δεικτών αφομοίωσης των μεταναστών. Ειδικότερα, από τον ως άνω Οργανισμό έχουν αναγνωρισθεί ως δείκτες ενσωμάτωσης τα ποσοστά ανεργίας, η συμμετοχή στην παραγωγική δυναμική της χώρας, ο βαθμός στον οποίο οι μετανάστες έχουν κάνει μια δική τους επαγγελματική δραστηριότητα, η συμμετοχή τους σε εργασίες χαμηλής εξειδίκευσης, η ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού (OECD, 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ

2.1 Εννοιολογική οριοθέτηση του εκφοβισμού, της θυματοποίησης και τα βασικά ερωτήματα γύρω από το φαινόμενο – Ορισμοί.

Ο εκφοβισμός είναι μια μορφή προληπτικής ή αντιδραστικής επιθετικής συμπεριφοράς που προκαλείται από ένα ή περισσότερα άτομα με σκοπό να προκαλέσει βλάβη ή δυσφορία σε άλλο άτομο. Σύμφωνα με τους Brandy et al. (2020), ο εκφοβισμός μπορεί να λάβει φανερές ή κρυφές μορφές σωματικής, λεκτικής, σχεσιακής βίας ή επιθετικότητας στον κυβερνοχώρο, όπως επίσης μπορεί να λάβει τη μορφή άλλων ψυχολογικά επιζήμιων πράξεων, όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός, ο εκβιασμός, η δημιουργία άσεων ή απειλητικών κινήσεων. Ο φυσικός εκφοβισμός μπορεί να κυμαίνεται από μια απλή ώθηση έως σε μια επίθεση με ένα όπλο. Παρομοίως, οι λεκτικές και συναισθηματικές μορφές εκφοβισμού περιλαμβάνουν απλά πειράγματα έχοντας τη δυνατότητα να κλιμακωθούν μέχρι και σε προσβλητικά σχόλια σχετικά με τη σωματική, και όχι μόνο, εμφάνιση (Αγραφιώτη, 2020).

Ο σχολικός εκφοβισμός έχει γενικά σοβαρές επιπτώσεις πάνω στον ψυχισμό του εφήβου. Η φυλετική και σεξουαλική παρενόχληση είναι ιδιαίτερα επικίνδυνες μορφές εκφοβισμού, καθώς επιτίθενται στην πλέον θεμελιώδη πτυχή της ζωής ενός ατόμου, ήτοι στην ανάπτυξη της αίσθησης του εαυτού (Rodríguez- Hidalgo et al., 2019).

Παράλληλα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τους ερευνητές το θέμα της σχολικής βίας. Οι Eslea et al. (2004) επισημαίνουν ότι η βία στα σχολεία είναι ένα διεθνές πρόβλημα με τα ποσοστά εμφάνισης να κυμαίνονται από 10 έως 30 % ανάλογα τη χώρα και τη χρονική περίοδο.

Για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της σχολικής βίας, στην οριοθέτηση της εν λόγω έννοιας λαμβάνει χώρα ένας εννοιολογικός διαχωρισμός ανάμεσα στη βία που συνδέεται με κοινωνική προκατάληψη για τη φυλή, το χρώμα, την εθνικότητα ή το φύλο και στη βία που ασκείται για άλλους λόγους. Ο εννοιολογικός αυτός διαχωρισμός είναι σημαντικός γιατί αφενός μεν οι συνέπειες της βίας που προέρχονται από προκατάληψη είναι πολύ πιο σοβαρές, αφετέρου αυτού του τύπου σχολική βία παρουσιάζει μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας ως προς τον εντοπισμό της συχνότητας και της βαρύτητας της.

Παρά τη σπουδαιότητα της εν λόγω διάκρισης, δεν καθίσταται εύκολα υλοποιήσιμος ο συγκεκριμένος διαχωρισμός μέσα από ερευνητικές μελέτες. Πιο αναλυτικά, οι

μέχρι τώρα μελέτες πάνω στο θέμα δεν έχουν οδηγήσει σε σαφή συμπεράσματα, καθώς υφίστανται πλήθος παραγόντων που σχετίζονται με τον σχολικό εκφοβισμό, όπως για παράδειγμα ο χρόνος παραμονής στη χώρα, η ηλικία των μειονοτικών μαθητών, οι συνθήκες παραμονής, το κοινωνικό περιβάλλον. Η αδυναμία συλλογής του συνόλου των εν λόγω παραγόντων, καθιστά δύσκολο τον προσδιορισμό του βαθμού επίδρασης του παράγοντα της προκατάληψης. Ο εκφοβισμός που βασίζεται στην προκατάληψη, περιλαμβάνει τις περιπτώσεις εκείνες όπου οι έφηβοι εκφοβίζονται λόγω κάποιας πτυχής της κοινωνικής τους ταυτότητας, είτε πρόκειται για φυλή, φύλο, εθνικότητα, θρησκεία, αναπηρία ή για σεξουαλικό προσανατολισμό (Mulvey et al., 2018).

Οι Chatters και Joo (2018) ορίζουν τον εκφοβισμό με βάση την προκατάληψη ως εκφοβισμό που βασίζεται ειδικά σε χαρακτηριστικά αναγνώρισης ενός ατόμου, όπως η φυλή, η εθνικότητα, το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Μάλιστα, υπογραμμίζεται ότι η προκατάληψη είναι ένα θέμα που έχει βαθιά συναισθηματικό φορτίο, αναφέροντας ως παράδειγμα το χρώμα του δέρματος, το οποίο είναι πιθανό να γεννά επιθετικούς συνειρμούς σε ένα μέρος του κοινωνικού συνόλου, γεγονός που δυσχεραίνει τη διαδικασία αντιμετώπισης τέτοιων πεποιθήσεων.

Κατόπιν των ανωτέρω, αναδεικνύεται η ανάγκη διαχωρισμού της γενικής έννοιας του σχολικού εκφοβισμού και του εκφοβισμού που βασίζεται σε προκατάληψη, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αναγνώριση της φύσης και της σοβαρότητας του προβλήματος, αλλά και η πρόβλεψη του χωρικού και χρονικού πλαισίου που ενδέχεται να εμφανιστεί. Παράλληλα με τα ανωτέρω, η διάκριση αυτή θα βοηθήσει στη λήψη πιο στοχευμένων πολιτικών για την άμβλυνση του φαινομένου, αλλά και την εκτίμηση της διαχρονικής εξέλιξής του (Phillips, 2018).

Ο σχολικός εκφοβισμός εκφράζεται μέσα από συγκεκριμένους τύπους συμπεριφορών, που εκδηλώνονται εντός/ εκτός σχολείου, αλλά και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και έχουν ως στόχο την πρόκληση δυσφορίας, φόβου, ψυχολογικής και σωματικής βίας.

2.2 Βασικά ερωτήματα, μεθοδολογικές τακτικές και περιορισμοί των ερευνητικών μεθόδων σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό.

Οι Kahle και Reguero (2017) αναλύουν τα ποσοστά θυματοποίησης μέσα από διαστρωματικές μελέτες και την ομαδοποίηση βάση φύλου, προσωπικών στοιχείων

και λοιπών δεδομένων που αφορούν στις διαπροσωπικές σχέσεις και την κοινωνική δομή. Δεν υπάρχουν ακόμη σαφή αποτελέσματα μελετών που να απαντούν στο ερώτημα εάν οι μετανάστες μαθητές διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να θυματοποιηθούν από ό,τι οι γηγενείς μαθητές σε σχολεία με εθνοτική διαφορετικότητα, με τη χώρα που πραγματοποιείται η έρευνα να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ποσοστού κινδύνου. Εστιάζοντας στην έρευνα για την Ελλάδα, αναφορικά με την στάση Ελλήνων και μαθητών διαφορετικής κουλτούρας σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό, παρατηρήθηκε ότι οι θετικές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους συνδέονται με χαμηλή συχνότητα εκφοβισμού. Ένα σημαντικό ποσοστό μαθητών και από τις δύο ομάδες είχε παρατηρήσει περιστατικά εκφοβισμού τόσο μεταξύ γηγενών, όσο και μεταναστών παιδιών στην ίδια περίπτωση. Ωστόσο, η πλειονότητα τους δεν είχε ποτέ δεχτεί εκφοβισμό ή είχε πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού στο σχολείο τους. Ο λεκτικός εκφοβισμός ήταν η πιο κυρίαρχη εκφοβιστική συμπεριφορά (Νικολάου, 2013).

Επιπροσθέτως, στην ανάλυση του ζητήματος του σχολικού εκφοβισμού και της θυματοποίησης στη χώρα μας εντάσσεται τόσο η επιθετικότητά των νέων γηγενών, όσο και αυτή των μεταναστών εφήβων. Ο ρόλος του μεταναστευτικού προφίλ, ήτοι το εάν έχει γεννηθεί ή όχι στην χώρα υποδοχής, αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διεξαγωγή μιας μελέτης για τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση στο σχολείο, χωρίς βέβαια να παραγνωρίζεται η σημασία και άλλων παραγόντων (Priest et al., 2014).

Οι αποκλίσεις στα ευρήματα των μελετών δύναται να ερμηνευτούν από τους διαφορετικούς τρόπους που χρησιμοποιούνται για την μέτρηση του εκφοβισμού και του αντίκτυπου του σχολείου και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Είναι γεγονός ότι, οι φυλετικές-εθνοτικές μειονότητες και οι μετανάστες υπό την επίδραση διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν στη χώρα υποδοχής, επηρεάζονται ασύμμετρα από τους παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με τον εκφοβισμό, όπως για παράδειγμα από την ύπαρξη ενός δυσμενούς περιβάλλοντος στην κοινότητα, στο σπίτι και στο σχολείο. Σύμφωνα με τους Xu et al. (2020), η εν λόγω ασυμμετρία ενέχει τον κίνδυνο διαστρέβλωσης των προγνώσεων θυματοποίησης σε ατομικό επίπεδο ή διάπραξης εκφοβισμού, καθώς και των συνεπειών αυτών (καταθλιπτικά συμπτώματα, άγχος πολιτισμού, στάσεις απέναντι στην επιθετικότητα).

Μεμονωμένοι παράγοντες, δηλαδή φύλο, φυλή/εθνικότητα, υγεία, σχεσιακοί παράγοντες, ήτοι σχέσεις μεταξύ συνομηλίκων και οικογένειας, αλλά και λοιποί παράγοντες π.χ. κοινωνικοοικονομική κατάσταση, παράγοντες που σχετίζονται με το

σχολείο, συνθέτουν το σύνολο των παραγόντων που συνδέονται με την θυματοποίηση και τον εκφοβισμό του εφήβου. Το φύλο παίζει καθοριστικό ρόλο στη πιθανότητα εμφάνισης διαδικασιών θυματοποίησης εντός της σχολικής κοινότητας, αλλά και του είδους αυτής. Πιο αναλυτικά, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να βιώσουν λεκτικές και σχεσιακές μορφές θυματοποίησης εκφοβισμού, ενώ οι άνδρες είναι πιο πιθανό να βιώσουν σωματική επιθετικότητα.

Εντούτοις, η ερμηνεία των παραγόντων αυτών παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαιρετικά αμφίβολη. Τα ευρήματα της μετα-ανάλυσης που προέβησαν οι Vitoroulis και Vaillancourt (2015), στα πλαίσια της οποίας συνδυάστηκαν 105 μελέτες που εξετάζουν την συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου της θυματοποίησης και του εκφοβισμού μεταξύ των νέων με εθνοτική πλειοψηφία και μειονότητα, έδειξαν ότι η εθνικότητα από μόνη της, όταν μετράται ως δημογραφική μεταβλητή, δεν συσχετίζεται έντονα με τη θυματοποίηση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι για την ανάλυση των ερωτημάτων που τίθενται σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό δεν υφίσταται μόνο μία μέθοδος εφαρμογής. Εξ αυτών ως βασικότερες αναγνωρίζονται η διαστρωματική και η παραγοντική ανάλυση. Η εύστοχη δημιουργία και η αξιοποίηση των παραγόντων που μπορεί να επηρεάζουν την εμφάνιση και την εξέλιξη του αποτελεί σημαντικό, επίσης, στοιχείο της επιστημονικής έρευνας στον τομέα αυτόν. Η μέχρι σήμερα αδυναμία ανεύρεσης των κατάλληλων μεταβλητών-δεικτών, έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία εξαγωγής σαφών συμπερασμάτων στα πιο βασικά ερωτήματα του επιστημονικού αυτού χώρου (Greussing & Boomgaarden, 2017).

2.3 Μέτρηση του εκφοβισμού

Τα τηρούμενα στατιστικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι το ποσοστό των καταγγελλόμενων περιστατικών βίας, είναι μικρότερο του πραγματικού (Συνήγορος του Πολίτη, 2013).

Σε μελέτη τους οι Maynard et al. (2016), αποσκοπώντας στην πληρέστερη μέτρησή τους, προέβησαν σε χρήση εννέα στοιχείων που εξετάζουν διάφορες εκδηλώσεις εκφοβισμού για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα της σχολικής ζωής του εφήβου. Τα στοιχεία αυτά κάνουν διάκριση μεταξύ του εκφοβισμού έναντι του τσακωμού, διαπληκτισμού μεταξύ μαθητών ίσης δύναμης ή «φιλικού πειράγματος». Για καθένα από τα εννέα στοιχεία, οι νέοι ανέφεραν, με τη χρήση σχετικού ερωτηματολογίου,

την συχνότητα με την οποία είχαν βιώσει τέτοιες συμπεριφορές μέσα σε έναν μήνα. Επιπροσθέτως, υπολογίστηκε και η συχνότητα με την οποία οι νέοι βιώνουν οποιαδήποτε μορφή επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης εκφοβισμού.

Τα εν λόγω εννέα στοιχεία που χρησιμοποίησαν οι ως άνω ερευνητές για τον ορισμό και την μέτρηση του εκφοβισμού και της θυματοποίησης είναι τα ακόλουθα:

- αποκλεισμός από ομάδες φίλων,
- παντελής αγνόηση της ύπαρξης του μετανάστη συμμαθητή,
- ψευδείς φήμες που έχουν σαν σκοπό να γίνει αντιπαθείς από τους άλλους,
- άσκηση σωματικής βίας,
- κλείδωμα του αλλοδαπού μαθητή σε εσωτερικούς χώρους,
- σεξουαλικά αστεία, σχόλια ή χειρονομίες,
- εκφοβισμός με άσχημα σχόλια για τη θρησκεία, για τη φυλή ή το χρώμα του μετανάστη μαθητή,
- εκφοβισμός χρησιμοποιώντας υπολογιστή ή κινητό τηλέφωνο,
- εκφοβισμός μέσω μηνυμάτων ή φωτογραφιών.

Υπό το πρίσμα του ανωτέρω, ο Μαρκογιαννάκης και συν. (2019) προχώρησαν σε χρήση ενός ερωτηματολογίου, το οποίο περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες. Η πρώτη υποενότητα περιέχει κλειστές ερωτήσεις σχετικά με την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των Ελλήνων και μη φοιτητών. Οι κλειστές ερωτήσεις ναι /όχι αφορούσαν κυρίως ανταποκρίσεις αναφορικά με το αίσθημα χαράς που νιώθουν με τους συμμαθητές τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τα παιδιά που παρακολουθούν άλλες τάξεις στο σχολείο τους, εστιάζοντας στις φιλικές σχέσεις. Χρησιμοποιήθηκαν, επιπλέον, και κλειστές ερωτήσεις όπου οι συμμετέχοντες έπρεπε να επιλέξουν την προτιμώμενη απάντηση από τις επιλογές που δόθηκαν, όπως για το εάν και κατά πόσο ανησυχούν και για το πότε νιώθουν χαρούμενοι με τους συμμαθητές τους. Τέλος, κλειστές ή ανοικτές ερωτήσεις μπορεί να υπήρχαν σχετικά με το εάν ο μαθητής έχει γίνει μάρτυρας εκδήλωσης μορφών βίαιης συμπεριφοράς μεταξύ συμμαθητών και για την συχνότητα τέτοιων συμβάντων για τις παρατηρούμενες μορφές εκφοβισμού, τα μέρη όπου εκδηλώνεται ο εκφοβισμός, τους τρόπους αντίδρασης όταν παρατηρούν εκφοβισμό. Σε ξεχωριστή υποενότητα έχουν περιληφθεί 4 κλειστές ερωτήσεις σχετικά με τον εκφοβισμό που υφίστανται οι μαθητές, η συχνότητα αυτού, οι μορφές της θυματοποίησης, το φύλο και η ηλικία του εκφοβιστή.

2.4 Παράγοντες που σχετίζονται με τον σχολικό εκφοβισμό και την θυματοποίηση.

Οι φυλετικές και εθνοτικές μειονότητες επηρεάζονται δυσανάλογα από παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με τον εκφοβισμό, όπως το δυσμενές περιβάλλον στην κοινότητα, στο σπίτι και στο σχολείο. Οι δημογραφικές μεταβλητές που έχουν χρησιμοποιηθεί από την ερευνητική κοινότητα για την ερμηνεία του φαινομένου είναι η ηλικία, το φύλο, η φυλή/εθνικότητα, αλλά και ο βαθμός επίδοσης του εφήβου στο σχολείο και η οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

Σε ότι αφορά στην ανάλυση του φαινομένου, βάσει της οικονομικής κατάστασης, σύμφωνα με έρευνα των Tippet και Wolke (2014), οι έφηβοι των οποίων οι οικογένειες κατηγοριοποιούνται στο κατώτερο οικονομικό επίπεδο αναφέρουν σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό ότι υφίστανται εκφοβισμό (bullying) με τη μορφή σωματικής βίας 7,8%, έναντι των συνομηλίκων τους που κατηγοριοποιούνται στο μέσο (3,6%) και ανώτερο (4,8%) οικονομικό επίπεδο. Επίσης αναφέρουν ότι υφίστανται δυσμενείς χαρακτηρισμούς για την εθνικότητα σε ποσοστό 8,9% και τη θρησκεία τους 6,0%, έναντι 5,0%, 2,8% και 5,4%, 3,4% των συνομηλίκων τους του μέσου και ανώτερου οικονομικού επιπέδου, αντίστοιχα. Από την άλλη, οι έφηβοι από οικογένειες υψηλού οικονομικού επιπέδου, αναφέρουν εμπλοκή σε βίαιους καυγάδες τουλάχιστον 2 φορές τους τελευταίους 12 μήνες σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό 23,3% σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους που κατηγοριοποιούνται στο μέσο 18,4% και κατώτερο 18,7% οικονομικό επίπεδο.

Τέλος και η χώρα γέννησης, δηλαδή το αν ο νέος μετανάστης έχει γεννηθεί στην χώρα υποδοχής, αποτελεί αξιοσημείωτο παράγοντα διαμόρφωσης του σχολικού εκφοβισμού. Αυτή η παράμετρος έχει ληφθεί υπόψη σε πλήθος μελετών προκειμένου να σκιαγραφηθεί ο βαθμός επίδρασης του καθεστώτος αυτού στην πιθανότητα εμφάνισης φαινομένων σχολικού εκφοβισμού. Ειδικότερα, έχει φανεί ότι η συχνότητα σχολικού εκφοβισμού είναι σημαντικά μικρότερη σε νέους που έχουν γεννηθεί στην χώρα υποδοχής (Xu et al, 2020).

2.5 Γενικά χαρακτηριστικά μεταναστών που έχουν υποστεί εκφοβισμό/θυματοποίηση.

Οι νέοι μετανάστες που θυματοποιούνται από περιστατικά εκφοβισμού είχαν περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν διαπροσωπικά, κοινωνικο-συναισθηματικά προβλήματα, προβλήματα υγείας και χρήσης ουσιών. Όσον αφορά στους παράγοντες που σχετίζονται με την υγεία, οι νέοι μετανάστες που υπέστησαν θυματοποίηση εκφοβισμού συνδεόταν με σημαντικά χειρότερη υγεία, ενώ διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο να είναι υπέρβαροι. Επιπροσθέτως, οι νέοι μετανάστες που είχαν θυματοποιηθεί διέθεταν σημαντικά μικρότερο κύκλο στενών φίλων, μεγαλύτερη δυσαρέσκεια με τις οικογενειακές σχέσεις και συχνότερες εμπειρίες μοναξιάς. Σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν και στα ποσοστά στην αυτοεκτίμηση και γενικότερα στην εικόνα που έχουν διαμορφώσει για τον εαυτό τους. Τέλος, ανέφεραν μεγαλύτερα επίπεδα αρνητικής εικόνας σώματος, σωματικής συμπτωματολογίας και δυσαρέσκειας με τη ζωή γενικά. Καταληκτικά, επισημαίνεται ότι οι νέοι μετανάστες που βίωσαν σχολικό εκφοβισμό/θυματοποίηση ήταν σημαντικά πιο πιθανό να αναφέρουν χρήση καπνού, αλκοόλ και εξαρτησιογόνων ουσιών, όπως μαριχουάνας (Maynard et al., 2016).

2.6 Ο ρόλος του δασκάλου

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύτιμος και καθοριστικός, καθώς αυτός μπορεί και οφείλει να βοηθήσει το επιθετικό παιδί μέσω της ενσυναίσθησης (Tsaousis & Nikolaou, 2005). Ωστόσο, ορισμένες φορές, παρατηρείται υστέρηση όσον αφορά στη δυνατότητα των εκπαιδευτικών, προκειμένου να εντοπίσουν και να διαγνώσουν τα κρούσματα επιθετικής συμπεριφοράς και σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα. Τα βίαια επεισόδια εξελίσσονται, στην πλειοψηφία τους, εκτός σχολικής τάξης όπως στο προαύλιο, στους διαδρόμους, στις τουαλέτες και στη διαδρομή από το σχολείο στο σπίτι. Οι εν λόγω χώροι και συγκεκριμένα αυτοί εντός σχολείου, συνήθως δεν επιτηρούνται επαρκώς.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαπίστωση ότι το εκπαιδευτικό προσωπικό σε πολλές περιπτώσεις δεν επιδεικνύει τη δέουσα προσοχή και σημασία στα περιστατικά βίας, όταν αυτά αναφέρονται από τους μαθητές. Μάλιστα, οι άνδρες εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται λιγότερο ευαισθητοποιημένοι σε αυτές τις αναφορές, υποτιμώντας τη σοβαρότητα των περιστατικών, ιδιαίτερα αυτά της λεκτικής και σωματικής βίας,

συνδέοντάς τα ατυχώς, με ανδρικά πρότυπα συμπεριφοράς (Troop-Gordon et al., 2021).

2.7 Ο ρόλος της διαδικασίας αφομοίωσης των μεταναστών

Με σκοπό τη μελέτη του τρόπου και του βαθμού προσαρμογής των μεταναστών στο νέο πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής, ο Berry (1997), (2005) εισήγαγε το οικολογικό-πολιτισμικό πλαίσιο. Ο Berry περιγράφει μια πολυδιάστατη διαδικασία που χαρακτηρίζεται από δύο αντίθετες τάσεις, τη διατήρηση της δικής τους πολιτισμικής ταυτότητας και την ταύτιση με τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης από αυτές τις στρατηγικές, έχει συσχετιστεί με χαμηλότερα ή υψηλότερα επίπεδα προσαρμογής (Kvernmo & Heyerdahl, 2003). Οι Smokowski et al., (2009), υπογράμμισαν ότι η σχέση μεταξύ του προσανατολισμού στην διαδικασία της ενσωμάτωσης του μετανάστη και της βίας σε εφήβους που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες εξαρτάται από τη συγκεκριμένη εθνοτική ταυτότητα ή την κουλτούρα προέλευσης.

Οι διαφορετικοί τρόποι ταύτισης των μεταναστών με την κυρίαρχη κουλτούρα θα μπορούσαν να επηρεάσουν το κοινωνικό περιβάλλον με τρόπο τέτοιο ώστε να ενθαρρύνεται η εκδήλωση περιστατικών εκφοβισμού (Romero & Roberts, 2003). Οι Mendez et al. (2012) διαπίστωσαν ότι το καθεστώς του μετανάστη συνδέεται με τη θυματοποίηση του εκφοβισμού ακόμη και εντός της ίδιας εθνικής ομάδας, όταν υπάρχει διαφορετικό επίπεδο πολιτισμού προς την κουλτούρα υποδοχής. Επιπροσθέτως, σχετική μελέτη που έλαβε χώρα στην Ισπανία, έδειξε ότι οι νέοι μετανάστες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες με τη διαδικασία ενσωμάτωσης, που ορίζεται ως «στρες ένταξης», τείνουν να εμπλέκονται στον εκφοβισμό, τόσο ως θύματα, όσο και ως εκφοβιστές (Messinger et al., 2012). Από την άλλη, οι Roberts και Ali (2013) μελέτησαν τα παιδιά εθνοτικών μειονοτήτων στην Αυστραλία και διαπίστωσαν ότι οι μαθητές που υιοθέτησαν έναν προσανατολισμό ομαλής και πλήρους ένταξης βίωσαν λιγότερη θυματοποίηση σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που υιοθέτησαν αντίθετη στρατηγική.

2.8 Ο ρόλος του κοινωνικού αποκλεισμού και της απομόνωσης

Η αποκλειστική παρουσία εθνοτικής ή μεταναστευτικής ποικιλομορφίας στο σχολείο μπορεί να δημιουργήσει την προϋπόθεση μιας ανισορροπίας εξουσίας μεταξύ

διαφορετικών ομάδων (Scherr & Larson, 2009). Οι κοινωνικές μειονότητες που είναι εθνοτικά, πολιτισμικά ή/και γλωσσικά διαφορετικές από την κυρίαρχη ομάδα μπορούν να στοχοποιηθούν λόγω της οριακής κοινωνικής τους θέσης (Hawley & Williford, 2015, Yeager et al., 2015).

Μελέτες έχουν δείξει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζεται με υψηλότερο κίνδυνο θυματοποίησης από συνομηλίκους (Junonen, 1991, Hopkins et al., 2013). Όντας απομονωμένοι και περιθωριοποιημένοι στην τάξη, οι ντροπαλοί μαθητές θα μπορούσαν να αντιπροσωπεύουν εύκολους στόχους για βία και εκφοβισμό (Hodges & Perry, 1999, Hubbard et al., 2001, Rubin et al., 2006). Αυτή η άποψη είναι επίσης συνεπής με τον ορισμό των «παθητικών θυμάτων» του Perry και των συνεργατών του (1988). Στην ως άνω ομάδα παιδιών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, υπάγονται παιδιά πιο αγχώδη και ανασφαλή, συνήθως πιο υποχωρητικά, σε σύγκριση με τα άλλα παιδιά. Έχουν χαμηλή αυτοεικόνα και αυτοεκτίμηση, νιώθουν αποτυχημένα, ντροπιασμένα και μη ελκυστικά.

Επιπλέον, τα παιδιά και οι έφηβοι που έχουν απομονωθεί μπορεί να απορριφθούν από την ομάδα των συνομηλίκων τους, κάτι που με τη σειρά του οδηγεί σε υψηλότερο κίνδυνο θυματοποίησης από συνομηλίκους (Dill et al., 2004). Τέλος, οι Rubin et al. (2006) παρατήρησαν ότι τα κοινωνικά αποκλεισμένα παιδιά και έφηβοι που έχουν απορριφθεί από τους συνομηλίκους τους με το σκεπτικό ότι η συμπεριφορά τους διαφέρει σε συγκεκριμένες ηλικιακές νόρμες και προσδοκίες για κοινωνική αλληλεπίδραση, ενισχύουν τη δική τους οριακή θέση στην ομάδα.

Αρκετές μελέτες υπογραμμίζουν ότι η κοινωνική απομόνωση θα μπορούσε να είναι ένας επιπλέον παράγοντας ευπάθειας για τους μετανάστες φοιτητές. Από την άλλη πλευρά, η κοινωνική απομόνωση μπορεί να αποτελέσει πιθανό αποτέλεσμα της μετανάστευσης και της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, καθώς έχει αποδειχθεί ότι το πολιτισμικό σοκ και οι πολιτισμικές συγκρούσεις προδιαθέτουν ορισμένους μετανάστες να απομονωθούν κοινωνικά και να αναπτύξουν μια αίσθηση απόγνωσης και αποξένωσης (Bhugra & Ayonrinde, 2004, Messinger et al., 2012).

2.9 Ο ρόλος του φύλου

Στην έρευνα των Maynard et al. (2016) όπου εκτιμήθηκε η συχνότητα των εννέα στοιχείων – τύπων εκφοβιστικών συμπεριφορών για αγόρια και κορίτσια προέκυψε ότι τα κορίτσια παρουσιάζουν σαφώς μικρότερο ποσοστό θυματοποίησης και στα εννέα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η διαφορά, μάλιστα, παρουσίαζε

σημαντική απόκλιση όντας πολύ μεγαλύτερη στις περιπτώσεις κοινωνικού αποκλεισμού, σεξουαλικά σχετιζόμενου εκφοβισμού, εκφοβισμού που σχετίζεται με τη θρησκευτική ή φυλετική ταυτότητα και τις μορφές εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο. Ωστόσο, τα κορίτσια φαίνεται να είναι πιο ευάλωτα στον εκφοβισμό και την θυματοποίηση που συνδέεται με την λεκτική βία και με τα κοινωνικά δίκτυα. Παράλληλα, οι Smith et al. (2019) διαπίστωσαν σε μελέτη τους ότι τα αγόρια, σε σχέση με τα κορίτσια, παρουσιάζουν συχνότερα εκφοβιστικές συμπεριφορές, δείχνοντας μεγαλύτερη τάση για αντίποινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

3.1 Συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού και της θυματοποίησης.

Οι συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού αποτελούν ένα πολύπλοκο και πολυδιάστατο κοινωνικό ζήτημα. Οι επιπτώσεις, επιπλέον, εξαρτώνται και από τον τύπο του σχολικού εκφοβισμού. Σε γενικές γραμμές τα θύματα βρέθηκαν να βιώνουν αρνητικά ψυχοκοινωνικά και ακαδημαϊκά αποτελέσματα, όπως αυξημένη κατάθλιψη και άγχος, αυξημένη απόρριψη συνομηλίκων, χαμηλότερη σχολική επίδοση και σχολική διασύνδεση, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Οι επιπτώσεις στις γυναίκες θύματα ήταν εντονότερες από τα θύματα του ανδρικού φύλου, ειδικά σχετικά με συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους και αυτοκτονικού ιδεασμού (Williams et al., 2017).

Μελέτες δείχνουν ότι ο εκφοβισμός με βάση την προκατάληψη βλάπτει περισσότερο τους μαθητές από ότι ο εκφοβισμός που δεν βασίζεται σε προκατάληψη, ιδιαίτερα για μαθητές που στοχοποιούνται λόγω πολλαπλών ταυτοτήτων, όπως η φυλή και το φύλο. Επιπλέον, η μελέτη διαπιστώνει ότι οι προσπάθειες για τον μετριασμό αυτών των βλαβών είναι λιγότερο αποτελεσματικές έναντι του εκφοβισμού που βασίζεται στην προκατάληψη (Jones et al., 2018).

Στον αντίποδα των τύπων του σχολικού εκφοβισμού έχουμε τους λεγόμενους προστατευτικούς παράγοντες όπως είναι για παράδειγμα η οικογένεια, οι δάσκαλοι, οι φίλοι. Η αποτελεσματικότητα των εν θέματι παραγόντων διαφέρει επίσης μεταξύ των ομάδων. Για παράδειγμα, η κοινωνική υποστήριξη από τους δασκάλους, την οικογένεια, τα μέλη της κοινότητας και τους συνομηλίκους δεν βοήθησε τα θύματα του εκφοβισμού που είχε ως βάση την προκατάληψη ή τις πολλαπλές προκαταλήψεις, αλλά τα θύματα του γενικευμένου εκφοβισμού. Τα μέτρα ασφάλειας του σχολείου δεν μείωσαν τις δυσμενείς συνέπειες για τα θύματα του εκφοβισμού που βασιζόταν σε πολλαπλές μεροληψίες, αλλά μετρίασαν τις βλάβες για τα θύματα του εκφοβισμού μεμονωμένης προκατάληψης και του γενικευμένου εκφοβισμού (Mulvey et al., 2018).

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, οι Mulvey et al. (2018) τόνισαν ότι μία ενιαία προσέγγιση για όλες τις εκστρατείες κατά του εκφοβισμού δεν είναι πολύ αποτελεσματική. Πιο αναλυτικά, υποστήριξαν ότι λαμβάνοντας υπόψη τα διαφορετικά αποτελέσματα του εκφοβισμού με βάση την προκατάληψη και αυτού

που βασίζεται σε πολλαπλές μεροληψίες, χρήζει αναγκαία η λήψη ειδικών παρεμβάσεων, που θα συγκεντρώνουν όσο το δυνατόν καλύτερα τις υποκείμενες προκαταλήψεις.

Τέλος, εστιάζοντας στις πιθανές συνέπειες του εκφοβισμού στην παιδική ηλικία, παρατηρείται ένα ευρύ φάσμα επιπτώσεων τα οποία καθορίζονται από πολλούς παράγοντες, όπως η συχνότητα, η σοβαρότητα και το είδος του εκφοβισμού, ο ρόλος του συμμετέχοντος θύμα, η ιδιότητα του εκφοβιστή ή εκφοβιστή-θύματος, καθώς και ο χρόνος στον οποίο παρατηρούνται οι συνέπειες. Οι προαναφερθείσες συνέπειες μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, ήτοι τις εκπαιδευτικές συνέπειες κατά την παιδική ηλικία και την εφηβεία, τις συνέπειες για την υγεία κατά την παιδική ηλικία και την εφηβεία και τις συνέπειες κατά την ενήλικη ζωή (Cunningham, Hoy & Shannon, 2016).

3.2 Εκπαιδευτικές συνέπειες κατά την παιδική και εφηβική ηλικία

Τα παιδιά και οι έφηβοι που υφίστανται συχνά εκφοβισμό είναι πιο πιθανό να αισθάνονται ξένοι στο σχολείο. Ο έμμεσος εκφοβισμός συγκεκριμένα έχει αποδειχθεί ότι έχει αρνητική επίδραση στην κοινωνικοποίηση και στα συναισθήματα αποδοχής μεταξύ των μαθητών στο σχολείο. Συνεπώς, η αίσθηση του εφήβου ότι ανήκει στο σχολείο αυξάνεται, όσο μειώνεται ο εκφοβισμός.

Επιπλέον, ο εκφοβισμός μπορεί να επηρεάσει τη συνεχή συμμετοχή στην εκπαίδευση. Σε σύγκριση με εκείνους που δεν εκφοβίζονται, οι έφηβοι που υφίστανται συχνά εκφοβισμό έχουν σχεδόν διπλάσιες πιθανότητες να λείψουν τακτικά από το σχολείο και είναι πιο πιθανό να θέλουν να εγκαταλείψουν το σχολείο μετά την ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Moore, 2017).

3.3 Συνέπειες για την ενήλικη ζωή

Θέλοντας να εξετάσουν την επίδραση του σχολικού εκφοβισμού στη φυσική ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου, σημαντικός αριθμός μελετών προέβη στην ανάλυση, μέσω ποσοτικών μεθόδων, μεγάλων, πληθυσμιακών, κοινοτικών δειγμάτων, καταλήγοντας στη παρατήρηση ότι ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να οδηγήσει σε τρία κύρια αρνητικά αποτελέσματα στην ενήλικη ζωή. Πιο αναλυτικά, παρατηρείται μια ισχυρή σχέση μεταξύ της συχνότητας της θυματοποίησης των συνομηλίκων στην παιδική και εφηβική ηλικία και του κινδύνου να υποφέρει από

ψυχοπαθολογικά προβλήματα, να έχει αυτοκτονικές τάσεις ή να παρουσιάσει εγκληματική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή. Για παράδειγμα, οι έφηβοι που εκφοβίζονται συχνά έχουν διπλάσιες πιθανότητες να αναπτύξουν κατάθλιψη στην πρώιμη ενήλικη ζωή σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που δεν έχουν πέσει θύματα, ενώ αυτό παρατηρείται τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες (Blood & Blood, 2016).

3.4 Εφαρμοσμένες πολιτικές και προτάσεις για την μείωση του σχολικού εκφοβισμού και βήματα που έχουν γίνει μέχρι στιγμής

Το μέγεθος και η κλίμακα των επιπτώσεών του εκφοβισμού στην υγεία του παιδιού και αργότερα στην υγεία της ενηλικίωσης είναι πλέον ξεκάθαρα κατανοητά και το καθιστούν σημαντικό πρόβλημα δημόσιας υγείας που απαιτεί την άμεση προσοχή από τους μελετητές, τους πολιτικούς, και την κοινωνία των πολιτών. Η υποστήριξη των γονέων και των συνομηλίκων είναι γνωστό ότι προστατεύει από τη θυματοποίηση, ανεξάρτητα από την τοποθεσία, τους πολιτισμικούς κανόνες ή την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, ενώ, παράλληλα, πλήθος κρατικών προγραμμάτων έχουν αναπτυχθεί για την πρόληψη της θυματοποίησης και των συναφών προβλημάτων (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2016).

Την ίδια στιγμή, οι σχολικές παρεμβάσεις έχει αποδειχθεί ότι μειώνουν σημαντικά τη συμπεριφορά εκφοβισμού σε παιδιά και εφήβους. Οι προσεγγίσεις του σχολείου που ενσωματώνουν πολλαπλούς κλάδους και υψηλά επίπεδα υπευθυνότητας του προσωπικού παρέχουν τις μεγαλύτερες δυνατότητες για επιτυχή αποτελέσματα. Από την άλλη πλευρά, η εκπαίδευση με βάση το πρόγραμμα σπουδών και η στοχευμένη εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων είναι λιγότερο αποτελεσματικές μέθοδοι που μπορεί ακόμη και να επιδεινώσουν τη θυματοποίηση (Gaffney et al., 2019).

Η πιο ευρέως υιοθετημένη προσέγγιση είναι αυτή του «Πρόγραμματος Πρόληψης για το Σχολικό Εκφοβισμό του Olweus» (Olweus Bullying Prevention Program-OBPP) (Olweus et al., 2019). Αποτελεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα, αφορά στο σύνολο του σχολικού περιβάλλοντος και έχει σχεδιαστεί για τη μείωση του εκφοβισμού και την επίτευξη καλύτερων σχέσεων με τους συνομηλίκους μεταξύ των παιδιών σχολικής ηλικίας. Το πρόγραμμα είχε μικτά αποτελέσματα δείχνοντας την ύπαρξη θετικής σχέσης σε κάποιες από τις συσχετίσεις ανάλογα με το φύλο, την εθνικότητα/φυλή και το βαθμό, χωρίς, ωστόσο, να μπορεί αυτό να διαπιστωθεί για το σύνολο.

Η συνεργατική μάθηση, στην οποία οι δάσκαλοι αυξάνουν τις ευκαιρίες για θετική αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους μέσω προσεκτικά οργανωμένων, ομαδικών μαθησιακών δραστηριοτήτων στα σχολεία, είναι μια εναλλακτική προσέγγιση για την πρόληψη του εκφοβισμού που έχει κερδίσει έδαφος πρόσφατα. Έρευνες έχουν δείξει ότι αυτού του είδους οι δραστηριότητες μειώνουν σημαντικά τον εκφοβισμό και τα συναφή συναισθηματικά προβλήματα, ενώ παράλληλα ενισχύουν τον δεσμό των μαθητών με το σχολείο (Van Ryzin & Roseth, 2018).

Σημαντική αποδείχθηκε προς την κατεύθυνση αυτή και η επίδραση των σχολικών κέντρων υγείας. Ειδικότερα, στις ΗΠΑ έχει εφαρμοστεί η συστέγαση στο εκπαιδευτικό περιβάλλον σχολικών κέντρων υγείας που παρείχαν ιατρική και ψυχολογική φροντίδα, συνδράμοντας καταλυτικά προς την κατεύθυνση του μετριασμού του εκφοβισμού στο σχολείο. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι σχολικοί νοσηλευτές ενεργούν ως σύνδεσμοι μεταξύ των συστημάτων πρωτοβάθμιας φροντίδας και εκπαίδευσης, όντας σε πολλές περιπτώσεις οι πρώτοι που εντοπίζουν θύματα εκφοβισμού (Armitage, 2021).

Παράλληλα, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί και ο διαδικτυακός εκφοβισμός, γιατί μπορεί να αποδειχθεί ακόμα πιο επικίνδυνος και από τον απλό εκφοβισμό. Αν και μεγάλος αριθμός προγραμμάτων πρόληψης του διαδικτυακού εκφοβισμού διατίθενται στην αγορά και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, μόνο ένα μικρό ποσοστό έχει αξιολογηθεί αυστηρά (Gaffney et al., (2019).

Δεν αποτελεί κοινοτοπία να τονιστεί για ακόμη μια φορά, πως η αντιμετώπιση του παγκόσμιου προβλήματος του εκφοβισμού στην παιδική και εφηβική ηλικία είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης. Στο ανωτέρω αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι η UNESCO το 2019 καθιέρωσε για πρώτη φορά τη Διεθνή Ημέρα κατά της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού, περιλαμβανομένου και του διαδικτυακού εκφοβισμού. Η εν λόγω αποτελεί μία πρωτοβουλία που στοχεύει στην οικοδόμηση της παγκόσμιας ευαισθητοποίησης σχετικά με την κλίμακα του προβλήματος, τη σοβαρότητα και την ανάγκη για συλλογική δράση.

Καταλήγοντας συμπληρωματικά στα όσα παρουσιάστηκαν ανωτέρω, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί το θέμα της κοινωνικής και συναισθηματικής μάθησης (Nickerson et al., 2019). Η κοινωνική και συναισθηματική μάθηση (ΚΣΜ) έγινε ευρέως δημοφιλής το 1995 και περιλαμβάνει τη διδασκαλία δεξιοτήτων αυτογνωσίας, αυτοδιαχείρισης, κοινωνικής επίγνωσης, υπεύθυνης λήψης αποφάσεων και διαχείρισης σχέσεων. Οι προσεγγίσεις ΚΣΜ έχει αποδειχθεί ότι προσφέρουν οικονομικά αποδοτικά και

σταθερά αποτελέσματα. Πολυάριθμες μετα-αναλύσεις, ανασκοπήσεις ερευνών και μεμονωμένες μελέτες δείχνουν ότι το ΚΣΜ βελτιώνει τη συναισθηματική ευεξία, την αυτορρύθμιση, τις σχέσεις στην τάξη και την ευγενική και βοηθητική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών. Μειώνει μια σειρά προβλημάτων όπως άγχος, συναισθηματική δυσφορία και κατάθλιψη, μειώνει τις ενοχλητικές συμπεριφορές όπως οι συγκρούσεις, η επιθετικότητα, ο εκφοβισμός, ο θυμός και η εχθρική μεροληψία απόδοσης και βελτιώνει τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα, τη δημιουργικότητα και την ηγεσία.

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4° : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σκοπός της μελέτης

Σκοπός της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης ήταν η διερεύνηση του φαινομένου του εκφοβισμού των εφήβων μεταναστών στο σχολικό περιβάλλον.

Μεθοδολογία

Στα πλαίσια της έρευνας πραγματοποιήθηκε συλλογή δευτερογενών δεδομένων αναφορικά με την επίδραση της μετανάστευσης στους εφήβους, εστιάζοντας κυρίως στο φαινόμενο του εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον.

Συγκεκριμένα, διεξήχθη συστηματική ανασκόπηση σύμφωνα με τα «Προτιμώμενα στοιχεία αναφοράς για συστηματικές ανασκοπήσεις και μετά-αναλύσεις» (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and MetaAnalyses – PRISMA). Η ανασκόπηση πραγματοποιήθηκε στις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων Google Scholar, Scopus και PubMed. Η αναζήτηση έγινε τον Φεβρουάριο του 2022, με χρονικό περιορισμό την πενταετία. Συμπεριλήφθηκαν τυχαιοποιημένες κλινικές μελέτες, μελέτες παρατήρησης και ποιοτικές μελέτες, απορρίπτοντας τις δευτερογενείς μελέτες (ανασκοπήσεις, μετα-αναλύσεις) και μελέτες περίπτωσης. Επιπροσθέτως, δεν συμπεριλήφθηκαν μελέτες που ήταν δημοσιευμένες σε γλώσσα άλλη πέραν της αγγλικής γλώσσας.

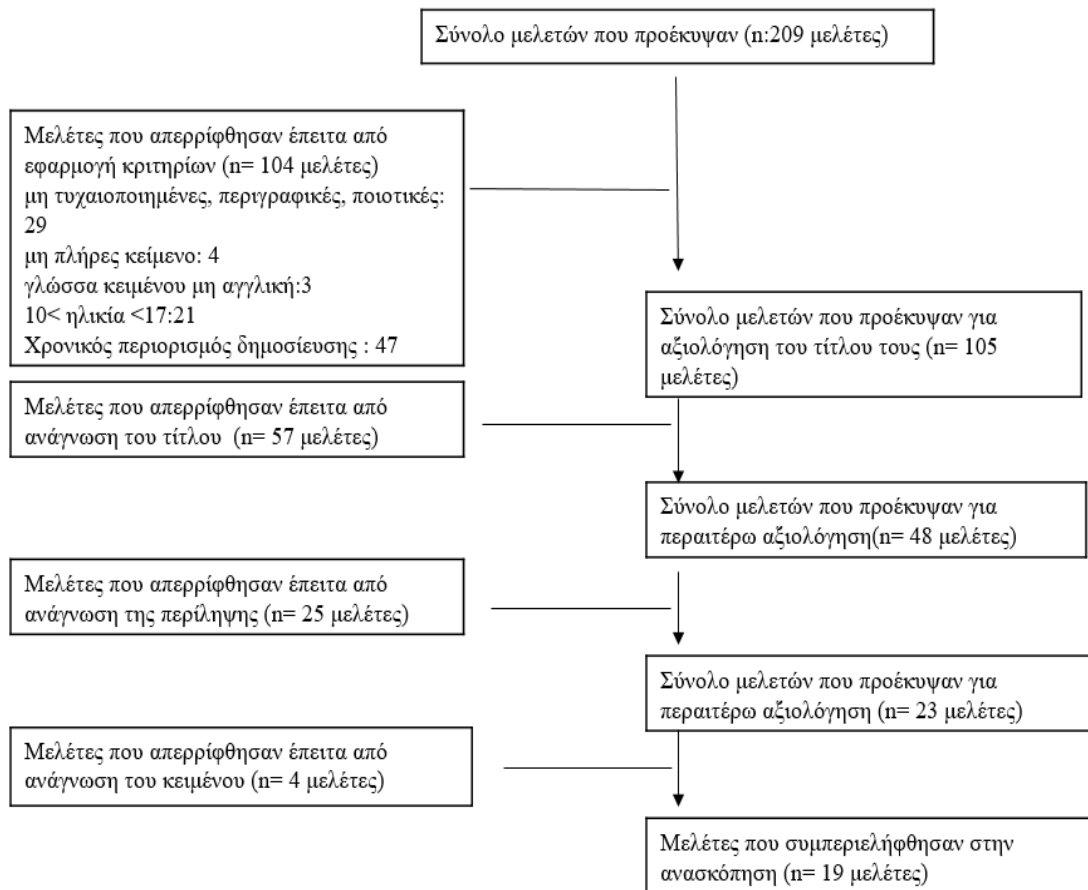
Πιο αναλυτικά, αρχικώς έγινε αναζήτηση με τους όρους (ethnic victimization), (immigrant), (students) και (bullying), από την οποία προέκυψαν 10 μελέτες, με τις 5 εξ αυτών να απορρίπτονται έπειτα από ανάγνωση του τίτλου και της περίληψης. Ακολούθως, χρησιμοποιήθηκαν οι όροι (adolescents), (ethnic minority) και (bullying), με το σύνολο των μελετών που προέκυψε από αυτή την αναζήτηση να ανέρχεται σε 62. Και σε αυτή τη περίπτωση, η συντάκτης της εργασίας προέβη σε ανάγνωση του τίτλου, της περίληψης, αλλά και σε πλήρη ανάγνωση, για να καταλήξει στην επιλογή 6 μελετών που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της εν θέματι έρευνας. Η αναζήτηση μελετών συνεχίστηκε με το συνδυασμό των όρων (bullied peer) και (immigrant), αλλά και των όρων (immigrant) και (bullying cases). Απόρροια της αναζήτησης με τη χρήση του προαναφερθέντος πρώτου συνδυασμού όρων ήταν 22 μελέτες, και του δεύτερου 19, αντίστοιχα. Μέσω του ανωτέρω τρόπου διαχωρισμού των μελετών επιλέχθηκαν 2 και 1 μελέτη, αντίστοιχα, συναφείς

με το υπό μελέτη αντικείμενο. Τέλος, η αναζήτηση των μελετών που θα συμπεριληφθούν στη συγκεκριμένη έρευνα ολοκληρώθηκε με τη χρήση του όρου (ethnic peer victimization), από την οποία προέκυψαν 96 μελέτες, εκ των οποίων η ανάγνωση του τίτλου, της περίληψης και του κειμένου οδήγησε στην επιλογή 5.

Συνοψίζοντας, 19 μελέτες επιλέχθηκαν και συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα εργασία. Διευκρινίζεται ότι από τις τελικώς επιλεγθείσες μελέτες, η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω ερωτηματολογίου σε 9 από αυτές (ποσοτική μέθοδος έρευνας), ενώ στις υπόλοιπες χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι ποιοτικής έρευνας, ήτοι μελέτη παρατήρησης και συνεντεύξεις.

Επιπροσθέτως, η διαγραμματική απεικόνιση του συνόλου της ανωτέρω περιγραφείσας διαδικασίας απεικονίζεται αναλυτικά στο Διάγραμμα Ροής (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Διάγραμμα ροής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5° : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η εθνική ή πολιτισμική προέλευση λειτουργεί καταλυτικά στο κίνδυνο θυματοποίησης ενός νέου μετανάστη. Ωστόσο, όπως σχετικά επισημάνθηκε από τους Özdemir, Giles και Özdemir (2021), τα δεδομένα και οι διαθέσιμες γνώσεις αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους οι νέοι παρουσιάζουν βίαιη συμπεριφορά έναντι των συνομήλικων μεταναστών τους είναι περιορισμένες. Ποικίλουν, επιπροσθέτως και οι παράγοντες που συνδέονται με τον σχολικό εκφοβισμό απόρροια εθνοτικών διακρίσεων. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, οι ως άνω προέβησαν στη διεξαγωγή έρευνας σε μαθητές 55 αιθουσών διδασκαλίας στη Σουηδία, με το μέγεθος του δείγματος να ανέρχεται σε 963 άτομα (αγόρια = 54%, μέση ηλικία = 13,11±0,41 έτη). Η ηθική απεμπλοκή/ ηθική αποδέσμευση, καθώς και η οποιοδήποτε είδους συμμετοχή σε απόπειρα θυματοποίησης αποτελούν τους κοινούς παρανομαστές εμπλοκής μεταναστών και σουηδών νέων σε περιπτώσεις εκφοβισμού. Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι τα χαμηλά επίπεδα θετικής στάσης απέναντι στους μετανάστες αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω εκδήλωση περιστατικών εκφοβισμού με γνώμονα την εθνοτική καταγωγή. Πιο αναλυτικά, οι έφηβοι με μη μεταναστευτική καταγωγή, οι οποίοι παρουσιάζουν θετικές στάσεις απέναντι στους μετανάστες, έχουν μικρότερες πιθανότητες να προβούν σε πράξεις βίας σε βάρος των συνομηλίκων τους, ορμώμενοι από το εθνικό ή πολιτισμικό υπόβαθρο αυτών.

Οι Mulvey et al. (2021), με γνώμονα ότι το σχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα σημαντικό πλαίσιο διαμόρφωσης των απαραίτητων συμπεριφορών των εφήβων, εστίασαν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στη μελέτη των ηθικών κρίσεων αναφορικά με το ρατσιστικό εκφοβισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και τους παράγοντες που συνδέονται με την παρέμβαση - αποδοχή αυτών. Το δείγμα της έρευνας ανήλθε σε 896 εφήβους νοτιοανατολικών περιοχών των Ηνωμένων Πολιτειών, με ομοιόμορφη κατανομή ως προς το φύλο. Η έρευνα ανέδειξε τη σημασία του σχολικού κλίματος, τη σπουδαιότητα της προώθησης αντιλήψεων, αλλά και της απόρριψης τέτοιων συμπεριφορών από τους εκπαιδευτικούς στην αποτροπή περιστατικών αποκλεισμού. Η μελέτη ανέδειξε ότι όσοι από τους μαθητές ήταν γυναίκες και όσοι ανήκαν σε μειονότητες ήταν πιο πιθανό να κρίνουν αρνητικά τον κοινωνικό αποκλεισμό των συμμαθητών τους τους από ότι οι άνδρες και οι ντόπιοι μαθητές. Μάλιστα, οι έφηβοι μετανάστες που είναι περιθωριοποιημένοι στο σχολικό τους περιβάλλον και που ανέφεραν εμπειρίες απόρριψης, αποκλεισμού ή διάκρισης,

δεν είναι πρόθυμοι ή πιθανό να παρέμβουν για την αποτροπή παρόμοιων περιστατικών αποκλεισμού σε συμμαθητές τους.

Διερευνώντας εάν η θυματοποίηση στην ηλικία των 9 σχετίζεται με τον εντοπισμό προβλημάτων εσωτερίκευσης στην ηλικία των 15, οι Eugene, Crutchfield και Robinson (2021) ανέλυσαν τις άμεσες και έμμεσες συσχετίσεις της θυματοποίησης των μαθητών με την εθνοτική καταγωγή. Οι προαναφερθέντες άντλησαν τα δεδομένα από τη μελέτη Fragile Families and Child Wellbeing Study, στην οποία συμμετείχαν 2467 έφηβοι, οι οποίοι είχαν γεννηθεί σε μεγαλουπόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών, με ίση συμμετοχή κοριτσιών και αγοριών, ενώ το 82% αυτών ήταν έγχρωμοι και ισπανόφωνοι. Παρατηρήθηκε η ύπαρξη μιας μέτριας επίδρασης της φυλής στη διασύνδεση και την κατάθλιψη/άγχος των εφήβων. Εντούτοις, ανεξαρτήτου εθνοτικής καταγωγής, η αυξημένη σχολική διασύνδεση συσχετίστηκε με μικρότερα ποσοστά κατάθλιψης και άγχους στους εφήβους, αν και η επίδραση αυτή ήταν πιο αδύναμη για τους έγχρωμους μαθητές σε σύγκριση με τους λοιπούς συμμετέχοντες. Αν και οι έφηβοι εθνικών και εθνοτικών μειονοτήτων είχαν αυξημένο κίνδυνο θυματοποίησης και ως εκ τούτου περισσότερα προβλήματα εσωτερίκευσης, η ασυνέπεια στη τάση θυματοποίησης μεταξύ των φυλετικών ομάδων οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η φυλή ως μοναδικός παράγοντας, δεν σχετίζεται άμεσα με τη θυματοποίηση από συνομηλίκους.

Η θυματοποίηση των εφήβων σχετίζεται άμεσα, όπως αποδεικνύεται από ερευνητικά ευρήματα, με επιβλαβή αποτελέσματα ψυχικής υγείας, συμπεριλαμβανομένης της κατάθλιψης και των περιστατικών αυτοκτονίας. Οι Robinson et al. (2021), δεδομένου ότι ο μεγαλύτερος όγκος βιβλιογραφίας αναφορικά με τον εκφοβισμό στις Η.Π.Α. επικεντρώνεται στις εμπειρίες αφροαμερικανών, προέβησαν σε μελέτη των εμπειριών εφήβων (n=2554), που κατάγονται από τη Λατινική Αμερική και φοιτούσαν σε 19 λύκεια του Κολοράντο (n=2554, μέση ηλικία = 14,9±0,70 έτη). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι έφηβοι που βίωσαν θυματοποίηση λόγω καταγωγής ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά εκδήλωσης συμπτωμάτων κατάθλιψης. Επιπροσθέτως, αναδείχθηκε αναγκαία η εξέταση συγκεκριμένων προστατευτικών παραγόντων στα σχολικά προγράμματα για την πρόληψη του εκφοβισμού και την προαγωγή της ψυχικής υγείας, βάσει πολιτισμού-εθνικότητας για τη μείωση της θυματοποίησης των εφήβων λόγω εθνοτικών διακρίσεων.

Οι φυλετικές διακρίσεις αντιπροσωπεύουν μια συνεχιζόμενη κρίση δημόσιας υγείας στις Η.Π.Α., που εκδηλώνεται με ευρείες ανισότητες στην υγεία, ψυχική και σωματική, των νέων και την έκθεση αυτών στη βία. Υπό το πρίσμα του ανωτέρω, οι Galán et al. (2021), εξέτασαν την ύπαρξη τυχόν συσχέτισης μεταξύ των εμπειριών εκφοβισμού λόγω φυλής/ εθνικότητας και κοινωνικής τους ταυτότητας. Η εν θέματι συγχρονική μελέτη ανέλυσε απαντήσεις από ανώνυμη έρευνα που διεξήχθη σε 13 λύκεια του Pittsburgh, Πενσυλβανία, στην οποία συμμετείχαν 3.939 νέοι (κορίτσια = 53,7%, μέση ηλικία = 15,7±1,3 έτη, Αφροαμερικανοί = 36,3%). Οι εμπειρίες εκφοβισμού με βάση τη φυλή/εθνικότητα παρουσίασαν το υψηλότερο ποσοστό. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι νέοι που βίωσαν φυλετικό εκφοβισμό είχαν, επίσης, περισσότερες πιθανότητες να θυματοποιήσουν συνομηλίκους με πολλαπλές ταυτότητες, γεγονός που υπογραμμίζει τον τρόπο με τον οποίο βίωναν το στίγμα, το άγχος της μειονότητας, καθώς και τη δυναμική της αλληλεπίδρασης με τους συνομηλίκους.

Τον ρόλο που ενδέχεται να διαδραματίσουν οι εκπαιδευτικοί για τον αποκλεισμό των μαθητών από ομότιμους τους εξέτασαν οι Kollerová και Killen (2021). Πιο αναλυτικά εξέτασαν κατά πόσο οι προκαταλήψεις λόγω εθνικότητας και φύλου δύναται να επηρεάσουν τις αξιολογήσεις των δασκάλων αναφορικά με τις περιπτώσεις αποκλεισμού και εκφοβισμού μαθητών. Ο πληθυσμός της έρευνας ήταν 740 εκπαιδευτικοί από 118 σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε όλη την Τσεχική Δημοκρατία, εκ των οποίων το 77% ήταν γυναίκες. Οι εν θέματι δάσκαλοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν διάφορα σενάρια αποκλεισμού και θυματοποίησης μαθητών στη τάξη από συνομηλίκους τους με τσεχική υπηκοότητα. Αποσκοπώντας στην απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, η εθνικότητα της ομάδας-στόχου ποίκιλε, όπως επίσης και το φύλο τόσο των θυμάτων, όσο και των μαθητών που προέβαιναν σε μία τέτοια βίαιη συμπεριφορά. Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στη μελέτη παρουσίασαν υψηλότερο ποσοστό προθυμίας παρέμβασης σε περιπτώσεις αποκλεισμού λόγω εθνικότητας των κοριτσιών από ότι των αγοριών έφηβων μεταναστών. Παράλληλα, σημαντική ήταν η επίδραση της εθνικότητας των εφήβων ως προς την παρέμβαση των δασκάλων για ηθικούς λόγους (εθνικότητας εφήβου, φύλο θύματος και εκφοβιστή), καθώς το ποσοστό ήταν υψηλότερο σε περιπτώσεις θυματοποίησης Τσέχου εφήβου (46%), από ότι Άραβα συμμαθητή του (38%).

Αποσκοπώντας στην περαιτέρω ανάπτυξη των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, οι Zhou και Chunyu (2021) διερεύνησαν τους κοινωνικούς παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν την υφιστάμενη κατάσταση του διαδικτυακού εκφοβισμού νέων (youth cyber bullying). Ακολουθώντας τη μέθοδο της δειγματοληψίας κατά συστάδες (cluster sampling), διεξήγαγαν έρευνα μέσω ερωτηματολογίου σε 2.156 μαθητές από δύο επαγγελματικά λύκεια στη Κίνα (μέση ηλικία = $15,96 \pm 0,79$ έτη). Οι περιπτώσεις διαδικτυακού εκφοβισμού μεταξύ των μαθητών αποδείχθηκε ότι είναι ένα αρκετά συχνό φαινόμενο, με το 51,62% των συμμετεχόντων να αναφέρει πως έχει προβεί σε πράξη εκφοβισμού και το 68,65% να έχει υποστεί. Υψηλότερο ποσοστό θυματοποίησης σημειώθηκε σε μειονοτικές περιοχές σε σύγκριση με το κατ' εκτίμηση ποσοστό σε σχολεία της Κεντρικής Κίνας. Τα προσωπικά, οικογενειακά, διαπροσωπικά και σχολικά περιβάλλοντα στα οποία έχει εκτεθεί ο νέος, επηρεάζουν σημαντικά την επιρρέπειά του σε περιστατικά θυματοποίησης και εκφοβισμού.

Οι Caravita et al. (2021) εκτίμησαν την επίδραση της ποσότητας και της ποιότητας των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ μεταναστών και γηγενών εφήβων, καθώς και της αποδοχής των πολιτισμικών διαφορών στο σχολείο στη διάπραξη πράξεων εκφοβισμού και βίας από τους μαθητές. Εκατόν εξήντα έξι έφηβοι από 16 διαφορετικές αίθουσες διδασκαλίας στην Ιταλία (Κορίτσια = 56,6%, μέση ηλικία = $16,26 \pm 1,53$ έτη) κλήθηκαν να απαντήσουν σε μία σειρά από τεστ αυτοαναφοράς. Ένα από τα βασικά αποτελέσματα της εν λόγω μελέτης ήταν η διαπίστωση ότι η ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων των εφήβων με τους συνομήλικους τους μετανάστες, δηλαδή σε ποιο βαθμό αξιολογείται ως θετική (ήτοι φιλική), συνδέεται άμεσα με χαμηλότερο ποσοστό κινδύνου εκφοβισμού και θυματοποίησης ενός εφήβου με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Παράλληλα, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η πολιτισμική ποικιλομορφία είναι λιγότερο αποδεκτή στο σχολικό περιβάλλον, παρατηρήθηκε ότι η μη αποδοχή αυτή αποτελεί ένα πραγματικό παράγοντα κινδύνου, καθώς παρατηρήθηκε θετική σχέση μεταξύ αυτής και των περιστατικών εκφοβισμού από εφήβους που έχουν συχνότερη επαφή με συνομήλικους μετανάστες. Σημαντικό ρόλο παίζει επομένως, όπως σχετικά επισήμαναν, το κλίμα στο σχολείο.

Η μελέτη της γονικής παρέμβασης σε περιπτώσεις εκφοβισμού αποτέλεσε το αντικείμενο μελέτης των Fandrem και Støen (2021) στην οποία συμμετείχαν 16 γονείς, μετανάστες και μη, των οποίων τα παιδιά (μαθητές δημοτικού και γυμνασίου

της Νορβηγίας) είχαν λάβει μέρος σε περιστατικά εκφοβισμού είτε ως θύματα, είτε ως θύτες, είτε ως παρατηρητές. Το 31,25 % των γονέων ανέφεραν ότι τα παιδιά τους είχαν λάβει σχόλια που στόχευαν την εθνοτική καταγωγή τους ή άλλα στοιχεία διαφορετικότητας τους, όπως, π.χ. το χρώμα του δέρματός τους ή την κατανόηση της νορβηγικής γλώσσας. Μάλιστα, ερμήνευσαν τον εκφοβισμό ή τον αποκλεισμό των παιδιών τους από τους συνομηλίκους τους ως απότοκο της εθνικότητας, της θρησκείας ή του πολιτισμού του παιδιού τους, καθώς οι διαφορές των παιδιών τους δεν έγιναν αποδεκτές ή δεν εκτιμήθηκαν. Επίσης, η μελέτη έδειξε ότι τα παιδιά σπάνια είναι σε θέση να επιλύσουν και να διαχειριστούν τα περιστατικά εκφοβισμού λόγω εθνικών διακρίσεων. Για το λόγο αυτό, η συνδρομή των γονέων τόσο για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους περιστατικών, αλλά και στη μετέπειτα παρακολούθηση της εξέλιξης συμπεριφοράς είναι απαραίτητη.

Οι Palladino et al. (2020), διερεύνησαν το ρόλο της υπηκοότητας και της γενεάς των μεταναστών στη θυματοποίηση, στο κοινωνικό αποκλεισμό και στη διαδικασία της πλήρους ένταξής τους στη χώρα υποδοχής. Συλλέχθηκαν δεδομένα από 252 εφήβους μετανάστες, εκ των οποίων οι 72 ήταν γεννημένοι εκτός ιταλικής επικράτειας (άνδρες = 71,4%, μέση ηλικία = 13,98±1,7 έτη), οι 96 είχαν γεννηθεί μεν στην Ιταλία, αλλά οι γονείς τους ήταν μετανάστες και οι ίδιοι δεν είχαν ιταλική υπηκοότητα (άνδρες = 58,3%, μέση ηλικία = 13,26±1,6 έτη), ενώ οι υπόλοιποι ήταν Ιταλοί πολίτες με γονέα μετανάστη (άνδρες = 54,7%, μέση ηλικία = 13,12±1,5). Στη μονομεταβλητή προσέγγιση, ανέλυσαν το κατά πόσο ο τόπος γέννησης του νέου δύναται να επηρεάσει τη μεταβλητή της θυματοποίησης. Ειδικότερα, κατέληξαν στην παρατήρηση ότι η ομάδα των εφήβων που είχε γεννηθεί εκτός της ιταλικής επικράτειας και των οποίων οι γονείς ήταν μετανάστες εμφάνιζαν μεγαλύτερο ποσοστό θυματοποίησης βάσει εθνικών διακρίσεων. Η ως άνω παρατήρηση δε διαπιστώθηκε στην ομάδα των εφήβων που γεννήθηκαν από έναν Ιταλό γονέα στην Ιταλία. Σημαντική θετική συσχέτιση διαπιστώθηκε μεταξύ του βαθμού πολιτισμικής ένταξης στη χώρα καταγωγής και της θυματοποίησης, μόνο, ωστόσο, για τους εφήβους οι οποίοι είχαν γεννηθεί στην Ιταλία. Υπογραμμίζεται, μάλιστα, ότι ο υψηλός βαθμός ενσωμάτωσης στη χώρα υποδοχής φάνηκε ότι δρα ως ένας σημαντικός προστατευτικός παράγοντας για την ομάδα των εφήβων με ιταλική υπηκοότητα. Οι μετανάστες πρώτης γενιάς έχοντας λιγότερες γλωσσικές δεξιότητες και χρίζοντας αναγκαία την ανάπτυξη μιας νέας κουλτούρας έχουν περισσότερες

πιθανότητες να είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι στο σχολικό περιβάλλον. Το τελευταίο συνδέεται, επίσης, στενά και με τη διαπροσωπική ευημερία του εφήβου, συμπεριλαμβανομένου του σχολικού εκφοβισμού. Αντιθέτως, οι μετανάστες τρίτης γενιάς είναι πιο πιθανό να υιοθετήσουν τα πολιτισμικά πρότυπα της χώρας υποδοχής, με αποτέλεσμα να αναφέρουν υψηλό επίπεδο προστασίας εντός του σχολείου

Πλήθος ερευνών έχει εστιάσει το ερευνητικό του ενδιαφέρον στην εκτίμηση του κινδύνου εκφοβισμού που διατρέχουν οι έφηβοι μετανάστες να βιώσουν, λόγω της εθνικής καταγωγής τους, του πολιτιστικού υπόβαθρού τους ή της θρησκείας τους. Αν και το μεγαλύτερο μέρος του ενδιαφέροντος εστιάζεται στις συνέπειες αυτού του φαινομένου, οι Özdemir και Özdemir (2020) εστίασαν την έρευνά τους στους παράγοντες που θα μπορούσαν να δράσουν ανασταλτικά στην εμφάνιση τέτοιων φαινομένων. Ειδικότερα, μελέτησαν κατά πόσο οι θετικές νόρμες που διέπουν το σχολικό περιβάλλον, η αντίδραση των εκπαιδευτικών σε περιστατικά εκφοβισμού, καθώς και η μεταβλητότητα αυτών λόγω των διαφορετικών επιπέδων ανοχής των συνομηλίκων τους, ενδέχεται να επηρεάσουν τις εθνοτικές διαφορές στη θυματοποίηση. Το δείγμα περιελάμβανε 963 έφηβους που κατοικούσαν στη Σουηδία (αγόρια = 54%, μέση ηλικία = 13,11±0,41 έτη). Τα θετικά πρότυπα συμπεριφοράς και επαφής εντός της τάξης συσχετίστηκαν με χαμηλότερη πιθανότητα εμπλοκής εφήβων σε περιστατικά ρατσιστικού εκφοβισμού. Ταυτόχρονα, οι αρνητικές στάσεις των εφήβων απέναντι στους μετανάστες συνομηλικούς τους, αποδείχθηκε ότι μετριάστηκαν σημαντικά στις περιπτώσεις μη αποδοχής και υψηλών επιπέδων αντιλαμβανόμενης αντίδρασης των εκπαιδευτικών σε τέτοια περιστατικά ρατσιστικού εκφοβισμού.

Αν και ο εκφοβισμός φαίνεται να συνδέεται άμεσα με την παγκοσμιοποίηση και τη μετανάστευση, δεν έχει ερευνηθεί εκτενώς η συσχέτιση αυτού με τις επιπτώσεις του εκφοβισμού στην ψυχική υγεία τόσο των θυμάτων, όσο και των εκφοβιστών. Οι Demmrich και Akgül (2020) προβαίνοντας σε μία διερευνητική μελέτη εξέτασαν την ύπαρξη πιθανής σχέσης μεταξύ των εμπειριών εκφοβισμού εφήβων με τουρκική καταγωγή (103) και των σχετικών συμπτωμάτων κατάθλιψης που παρουσίαζαν, οι οποίοι φοιτούσαν σε γερμανικό σχολείο (κορίτσια = 56,7%, μέση ηλικία = 16,17±1,36 έτη). Οι συμμετέχοντες στη μελέτη παρουσίασαν χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής σε περιστατικά εκφοβισμού με την ιδιότητα του εκφοβιστή, από ότι του θύματος, ενώ παράλληλα και το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης επηρέαζε αρνητικά το

φαινόμενο του εκφοβισμού. Ωστόσο, η πολυεθνική σύνθεση της τάξης δεν λειτούργησε ως προστατευτικός παράγοντας για αποφυγή της θυματοποίησης των εφήβων μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, σε αντίθεση με την πνευματικότητα/ή θρησκεία η οποία λειτουργεί προστατευτικά έναντι της αρνητικής εμπειρίας θυματοποίησης και εκφοβισμού στο δείγμα των εφήβων μεταναστών.

Δεδομένου ότι η θυματοποίηση των εφήβων είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στο σχολικό περιβάλλον, οι Arens και Visser (2020) διερεύνησαν τις περιπτώσεις θυματοποίησης εφήβων βάσει λανθάνουσας ανάλυσης προφίλ. Προς εξέταση του ανωτέρω, προέβησαν στη διεξαγωγή εμπεριστατωμένης μελέτης σε 4367 μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη Γερμανία (αγόρια =52.3%, μέση ηλικία = 9,9±0,58 έτη), οι οποίοι έπρεπε να απαντήσουν σε ένα τεστ που αποτελούνταν από οχτώ προτάσεις αυτοαναφοράς. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων έδειξαν ότι οι μαθητές που είχαν ως μητρική γλώσσα διαφορετική από την γερμανική παρουσίαζαν μεγαλύτερο κίνδυνο να βιώσουν θυματοποίηση απόρροιας συνδυασμού τόσο εθνικών, όσο και προσωπικών διακρίσεων. Κατά συνέπεια, η υποστήριξη των μαθητών μεταναστών ώστε να αποκτήσουν υψηλό επίπεδο γλωσσικών γνώσεων της οικείας χώρας είναι πιθανό να λειτουργήσει ως προστατευτικός παράγοντας, αντισταθμίζοντας έτσι τις δυσμενείς επιπτώσεις των εθνικών διακρίσεων.

Ο αριθμός των μεταναστών μαθητών που φοιτούν σε Ιταλικά σχολεία αυξάνεται συνεχώς, με αποτέλεσμα πλήθος ερευνών να έχει μελετήσει κατά πόσο αυτό συνδέεται με τα περιστατικά εκφοβισμού στα σχολεία της Ιταλίας. Οι Caravita et al. (2020), επιθυμώντας να ανιχνεύσουν καλύτερα τη δυναμική αυτού του φαινομένου, προέβησαν σε διεξαγωγή μικτής ερευνητικής μεθόδου. Το δείγμα της μελέτης αποτελούνταν από 692 μαθητές, γηγενών Ιταλών και μεταναστών (20,5% εξ αυτών είχαν μεταναστευτικό υπόβαθρο, κορίτσια = 54,8%, μέση ηλικία = 13,07±1,42 έτη), οι οποίοι συμπλήρωσαν μέτρα αυτοαναφοράς σχετικά με τις εμπειρίες εκφοβισμού, τη δημοτικότητα, την αποδοχή της διαφορετικότητας στο σχολείο και τις προκαταλήψεις. Τα ευρήματα της μελέτης έδειξαν ότι το καθεστώς του μετανάστη συσχετίζεται θετικά με τη θυματοποίηση. Οι μετανάστες μαθητές παρουσίαζαν μια πιο υποδεέστερη θέση σε σχέση με τους ντόπιους συμμαθητές τους, γεγονός που θα τους καθιστούσε ευκολότερο στόχο. Ωστόσο, δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ ντόπιων και μεταναστών μαθητών που ασκούσαν εκφοβισμό σε μετανάστες συνομήλικούς τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μετανάστες που

υφίστανται φυλετικό εκφοβισμό, είναι λιγότερο πιθανό να αντιδράσουν προβαίνοντας σε πράξεις εκφοβισμού από ό,τι τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στην Ιταλία.

Οι Pistella et al. (2020) έριξαν όλο το βάρος μελέτης τους σε ένα ιδιαίτερα ουσιώδη ερευνητικό τομέα. Πλήθος ερευνών υποδεικνύουν ότι οι νέοι μετανάστες είναι πιο πιθανό να πέσουν θύματα πράξεων εκφοβισμού από μη μετανάστες συνομηλίκους τους. Ορμώμενοι από το ανωτέρω και δεδομένου ότι η Ιταλία αποτελεί μία χώρα στην οποία ο αριθμός των μεταναστών αυξάνεται εκθετικά τις τελευταίες δεκαετίες, μελέτησαν την υφιστάμενη σχέση μεταξύ της θυματοποίησης των εφήβων, του φύλου και της γενεάς των μεταναστών. Τα στοιχεία της μελέτης αντλήθηκαν από έρευνα που παρείχε συγχρονικά δεδομένα για την ένταξη της «δεύτερης γενιάς» μεταναστών, ενώ το δείγμα αποτελούνταν από 68.127 μαθητές γυμνασίου-λυκείου (αγόρια = 51%, μετανάστες = 47%). Οι άνδρες μετανάστες έφηβοι είχαν περισσότερες πιθανότητες να καταταχθούν στην κατηγορία των θυμάτων πράξεων εκφοβισμού λόγω εθνικών διακρίσεων, σε σύγκριση με τους γηγενείς. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι η διαπίστωση ότι οι μετανάστες μαθητές, ανεξαρτήτου φύλου, ήταν λιγότερο πιθανό να αποφύγουν τη θυματοποίηση γενικότερα (λεκτικά, σωματικά) από ότι οι ντόπιοι συμμαθητές τους. Τέλος, παρατηρήθηκε ότι ο κίνδυνος θυματοποίησης ήταν μικρότερος σε έφηβους μετανάστες που ζούσαν σε μεγάλους δήμους και η οικογένειά τους είχε καλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Οι Özdemir, Giles και Özdem (2020) θέλησαν να εστιάσουν την ερευνητική τους μελέτη, όχι στις συνέπειες των εφήβων μεταναστών, όπως λαμβάνει υπόψη πλήθος ερευνών, αλλά στο άτομο που προβαίνει σε αυτές τις πράξεις θυματοποίησης. Πιο αναλυτικά, εξέτασαν εάν οι νέοι που θυματοποιούν τους συνομηλίκους τους λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής είναι επίσης εκείνοι που εμπλέκονται γενικότερα σε περιστατικά εκφοβισμού ανεξαρτήτως εθνικού κινήτρου. Το δείγμα αποτελούνταν από 949 έφηβους που κατοικούσαν στη Σουηδία (αγόρια = 54%, μέση ηλικία = 13,11±0,41 έτη). Μέσω συστάδων, προέκυψαν τέσσερις διακριτές ομάδες εφήβων, με βάση τα επίπεδα εμπλοκής τους σε εθνοτική ή/και μη εθνοτική θυματοποίηση, ήτοι καμία εμπλοκή (78%), μόνο σε περιστατικά εκφοβισμού που δεν βασίζονται στην εθνικότητα (15%), μόνο σε περιστατικά εκφοβισμού βάσει εθνικού κινήτρου (3%) και εμπλοκή και στις δύο τελευταίες αναφερθείσες μορφές θυματοποίησης (4%). Ωστόσο, ανεξάρτητα από τις μορφές θυματοποίησης στις οποίες εμπλέκονταν οι έφηβοι, το μεγαλύτερο μέρος αυτών θεωρούσαν ότι τα θύματά τους άξιζαν τη μεταχείριση που έλαβαν.

Επιπροσθέτως, η έλλειψη ενσυναίσθησης και τα χαμηλά επίπεδα θετικής στάσης απέναντι στους μετανάστες αποτελούν τη βάση της εθνοτικής θυματοποίησης.

Οι Rodríguez-Hidalgo et al. (2019), συνέκριναν τα περιστατικά εκφοβισμού γενικότερα με αυτά που είχαν εθνο-πολιτισμικό υπόβαθρο στην Ισπανία. Στη μελέτη συμμετείχαν 27.369 έφηβοι, διαφορετικού πολιτισμικού υπόβαθρου, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ευρωπαϊκό ερωτηματολόγιο και μία προσαρμογή αυτού, αναφορικά με τον εκφοβισμό (European Bullying Intervention Project Questionnaire και European Bullying Intervention Project Questionnaire – Ethnic-Cultural Discrimination Version). Οι συμμετέχοντες σε περιστατικά εκφοβισμού, ανεξαρτήτου ιδιότητας, ήτοι θύμα/εκφοβιστής/ μη εμπλεκόμενος, παρατηρήθηκε ότι παρουσίαζαν τον ίδιο ρόλο και σε περιστατικά εκφοβισμού βάσει εθνο-πολιτισμικού υποβάθρου του συνομηλίκου τους. Η μελέτη, επίσης, αποκάλυψε τον μικτό ρόλο του εκφοβιστή/θύματος σε περιπτώσεις θυματοποίησης βάσει εθνικότητας/ πολιτισμού. Με άλλα λόγια παρατηρήθηκε ότι οι έφηβοι που αναγνώριζαν τον εαυτό τους ως υποκείμενο διακρίσεων, φυλετικών ή/και ξενοφοβικών επιθέσεων, παρουσίαζαν επαναλαμβανόμενη επιθετική συμπεριφορά του ίδιου τύπου προς άλλους συνομηλίκους, επειδή ανήκαν σε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες.

Ενδιαφέροντα είναι τα μέχρι τώρα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι έφηβοι θυματοποιούν τους συνομηλίκους τους λόγω εθνικής καταγωγής. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η έρευνα των Özdemir et al. (2018) εξέτασε το βαθμό στον οποίο οι προκατειλημμένες συμπεριφορές καθορίζουν την εμπλοκή των εφήβων σε πολλές περιπτώσεις χρήσης εθνικής παρενόχλησης. Τα συμπεράσματα από την έρευνα, στην οποία συμμετείχαν 902 Σουηδοί έφηβοι (κορίτσια = 50.3%, μέση ηλικία = 14.40±0,95 έτη), έδειξαν ότι οι Σουηδοί έφηβοι οι οποίοι ήταν αρνητικά προκατειλημμένοι απέναντι στους μετανάστες ή περιστοιχίζονταν από προκατειλημμένους συνομηλίκους ήταν πιο πιθανό να εμπλέκονται σε περιστατικά παρενόχλησης ή βίας βάσει διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής, ιδιαίτερα σε τάξεις με υψηλά επίπεδα εθνοτικής ποικιλομορφίας. Παράλληλα, από τα ευρήματα της έρευνας αποδείχθηκε ότι οι έφηβοι σε τάξεις με υψηλό, «εχθρικό» προς τους μετανάστες, κλίμα ήταν πιο πιθανό να παρενοχλήσουν τους συνομηλίκους τους μετανάστες, υποδεικνύοντας, έτσι, ότι οι προκατειλημμένες πεποιθήσεις στα κοινωνικά δίκτυα των νέων θέτουν τους

συνομήλικους έφηβους τους σε κίνδυνο να εμπλακούν σε περιστατικά παρενόχλησης λόγω εθνικότητας.

Τέλος, οι Serdari et al. (2018) εξέτασαν κατά πόσο παρουσιάζεται πιθανή ετερογένεια σε επιθετικές συμπεριφορές και τη θυματοποίηση των συνομηλίκων μεταξύ των εθνικά διαφορετικών σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Θράκη. Πιο αναλυτικά, η έρευνα τους εστίασε σε περιοχές της βορειανατολικής Ελλάδας, στις οποίες συναντάται σημαντική μειοψηφία μουσουλμάνων και μεταναστών. Το δείγμα αποτελούνταν από 572 μαθητές σχολείων, εκ των οποίων τα 293 ήταν κορίτσια, και κλήθηκαν να συμπληρώσουν το Αναθεωρημένο ερωτηματολόγιο Olweus Bully/Victim Questionnaire για φοιτητές-ηλικιωμένους και του ερωτηματολογίου για εφήβους Youth Self Report (YSR). Το ποσοστό των μαθητών που συμμετείχαν σε πράξεις εκφοβισμού, είτε ως θύμα, είτε ως θύτης, ανερχόταν σε 34.7%. Αξίζει να τονισθεί ότι το ποσοστό θυματοποίησης ήταν κατά 61% λιγότερο στα σχολεία με υψηλό ποσοστό εφήβων από μειονοτικές ομάδες. Σε γενικές γραμμές, υψηλή θυματοποίηση διαπιστώθηκε στα σχολεία όπου το ποσοστό των παιδιών προσφύγων και μεταναστών που φοιτούσαν ήταν μεσαίο σε σύγκριση με τα σχολεία όπου παρατηρούνταν υψηλό ή χαμηλό σύνολο του υπό συζήτηση πληθυσμού. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται συνοπτικά στον Πίνακα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Χαρακτηριστικά μελετών που συμπεριελήφθησαν στην ανασκόπηση.

Συγγραφείς (έτος, χώρα)	Σκοπός	Ομάδες: μέγεθος δείγματος, ποσοστό κοριτσιών - αγοριών, ηλικία.	Αποτελέσματα
Özdemir et al. (2021), Σουηδία	Η αποσαφήνιση των κοινών- διαφορετικών παραγόντων που σχετίζονται με τη συμμετοχή των νέων μεταναστευτικής προέλευσης και γηγενών στην εθνοτική θυματοποίηση.	N= 963 έφηβοι, Αγόρια = 54%, Μέση ηλικία = 13 ετών	- Η ηθική απεμπλοκή/ ηθική αποδέσμευση, καθώς και η γενικότερη συμμετοχή σε περιπτώσεις θυματοποίησης είναι κοινοί παρονομαστές εμπλοκής μεταναστών και μη εφήβων, σε περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού απόρροια εθνοτικών διακρίσεων. -Τα χαμηλά επίπεδα θετικής

			στάσης απέναντι στους μετανάστες αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω εκδήλωση περιστατικών εκφοβισμού με γνώμονα την εθνοτική προέλευση ($p < 0,001$).
Mulvey et al. (2021), Η.Π.Α.	Η μελέτη των ηθικών κρίσεων αναφορικά με το ρατσιστικό εκφοβισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και τους παράγοντες που συνδέονται με την παρέμβαση- αποδοχή αυτών.	N= 896 έφηβοι, Αγόρια = 50,4%	-Όσοι από τους μαθητές ήταν κορίτσια και όσοι ανήκαν σε μειονότητες ήταν πιο πιθανό να κρίνουν αρνητικά τον κοινωνικό αποκλεισμό των συμμαθητών τους από ότι τα αγόρια και οι ντόπιοι μαθητές. -Οι έφηβοι μετανάστες που ανέφεραν εμπειρίες αποκλεισμού ή διάκρισης, δεν είναι πρόθυμοι ή πιθανό να παρέμβουν για την αποτροπή παρόμοιων περιστατικών αποκλεισμού σε συμμαθητές τους.
Eugene et al. (2021), Η.Π.Α.	Η διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ της θυματοποίησης στην ηλικία των 9 ετών και της ανάπτυξης προβλημάτων εσωτερίκευσης στην ηλικία των 15.	N= 2467 έφηβοι, Κορίτσια = 50%, Έγχρωμοι και ισπανόφωνοι = 82%	- Μέτρια επίδραση της φυλής στη διασύνδεση και την κατάθλιψη/ άγχος των εφήβων ($p < 0,001$). - Ανεξαρτήτου εθνοτικής καταγωγής, η αυξημένη σχολική διασύνδεση συσχετίστηκε με μικρότερα ποσοστά κατάθλιψης και άγχους στους εφήβους, με την επίδραση αυτή να περιορίζεται σε περιπτώσεις έγχρωμων μαθητών ($p < 0,001$). - Η φυλή ως μοναδικός παράγοντας, δεν σχετίζεται άμεσα

			με τη θυματοποίηση από συνομηλίκους ($p < 0,01$).
Robinson et al. (2021), Η.Π.Α.	Η διερεύνηση των άμεσων και έμμεσων συσχετίσεων της θυματοποίησης των συνομηλίκων με προβλήματα εσωτερίκευσης	N=2554 έφηβοι, Αγόρια = 50,6%, Μέση ηλικία= 14,9 ετών	-Το συνολικό ποσοστό των εφήβων που βίωσαν θυματοποίηση λόγω καταγωγής ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά εκδήλωσης συμπτωμάτων κατάθλιψης ($p = 0,001$).
Galán et al. (2021), Η.Π.Α.	Η διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των εμπειριών εκφοβισμού λόγω φυλής/ εθνικότητας και κοινωνικής τους ταυτότητας	N= 3.939 έφηβοι, Κορίτσια = 53,7% , Μέση ηλικία = 15,7 ετών, Αφροαμερικανοί = 36,3%	-Οι εμπειρίες εκφοβισμού με βάση τη φυλή/ εθνικότητα παρουσίασαν το υψηλότερο ποσοστό ($p < 0,05$). -Οι νέοι που βίωσαν φυλετικό εκφοβισμό παρουσίασαν περισσότερες πιθανότητες να θυματοποιηθούν συνομηλίκους με πολλαπλές ταυτότητες προσωπικότητας ($p < 0,05$).
Kollerová & Killen (2021), Τσεχική Δημοκρατία	Η εκτίμηση του βαθμού επίδρασης των προκαταλήψεων λόγω εθνικότητας και φύλου στις αξιολογήσεις των δασκάλων αναφορικά με τις περιπτώσεις αποκλεισμού και εκφοβισμού μαθητών.	N= 740, Γυναίκες= 77%	- Υψηλότερο ποσοστό προθυμίας παρέμβασης των εκπαιδευτικών σε περιπτώσεις αποκλεισμού των κοριτσιών, λόγω εθνικότητας ($p < 0,05$). -Η εθνικότητα του εφήβου επηρεάζει αρνητικά το ποσοστό παρέμβασης των εκπαιδευτικών σε περιπτώσεις θυματοποίησης ($p < 0,01$).
Zhou & Chunyu (2021), Κίνα	Η διερεύνηση των κοινωνικών παραγόντων που ενδέχεται να επηρεάσουν την	N= 2.156 Κορίτσια= 56,3%,	- Υψηλότερο ποσοστό θυματοποίησης σημειώθηκε σε μειονοτικές περιοχές ($p < 0,001$). -Η διαμόρφωση θετικών στάσεων

	υφιστάμενη κατάσταση του διαδικτυακού εκφοβισμού νέων.		στα προσωπικά, οικογενειακά, διαπροσωπικά και σχολικά περιβάλλοντα στα οποία έχει εκτεθεί ο νέος, επηρεάζουν τα ποσοστά εμπλοκής σε περιστατικά θυματοποίησης και εκφοβισμού.
Caravita et al. (2021), Ιταλία	<p>Η διερεύνηση</p> <ul style="list-style-type: none"> - Του βαθμού επίδρασης της ποσότητας και της ποιότητας των διαπροσωπικών σχέσεων με τους μετανάστες εφήβους, - Του βαθμού αποδοχής των πολιτιστικών διαφορών στο σχολείο στη διάπραξη πράξεων εκφοβισμού και βίας από τους μαθητές. 	N= 166 έφηβοι, Κορίτσια= 56,6%, Μέση ηλικία = 16,26 ετών	<p>-Η μη αποδοχή της πολιτισμικής ποικιλομορφίας συσχετίζεται θετικά με τα περιστατικά εκφοβισμού από εφήβους που έχουν συχνότερη επαφή με συνομήλικους μετανάστες (p = 0,001).</p> <p>-Η διαμόρφωση θετικού σχολικού κλίματος προς του μετανάστες συνομηλικούς δύναται να περιορίσει τα περιστατικά εθνοτικής θυματοποίησης.</p>
Fandrem & Støen (2021), Νορβηγία	<p>Η διερεύνηση της παρέμβασης γονέων μεταναστών και μη σε περιπτώσεις εκφοβισμού</p>	16 γονείς των οποίων τα παιδιά συμμετείχαν σε περιστατικά εκφοβισμού	<p>- Η εθνικότητα, η θρησκεία και ο πολιτισμός συσχετίζεται θετικά με την εκδήλωση περιστατικών εκφοβισμού ή αποκλεισμού των μεταναστών εφήβων.</p> <p>- Η συνδρομή των γονέων αξιολογείται ως αναγκαία για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους περιστατικών.</p>
Palladino et al. (2020), Ιταλία	<p>Η διερεύνηση του ρόλου της υπηκοότητας και της γενεάς των μεταναστών στη θυματοποίηση, στον κοινωνικό αποκλεισμό και</p>	N = 252 έφηβοι μετανάστες, εκ των οποίων οι 72 ήταν γεννημένοι εκτός ιταλικής επικράτειας	<p>-Οι μετανάστες πρώτης γενιάς έχουν υψηλότερες πιθανότητες να είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι στο σχολικό περιβάλλον (p = 0,906).</p> <p>- Οι μετανάστες τρίτης γενιάς είναι</p>

	στη διαδικασία της πλήρης ένταξής τους στη χώρα υποδοχής.	(Άνδρες = 71,4%, μέση ηλικία = 13,98), οι 96 είχαν γεννηθεί μεν στην Ιταλία, αλλά οι γονείς τους ήταν μετανάστες και οι ίδιοι δεν είχαν ιταλική υπηκοότητα (Άνδρες = 58,3%, μέση ηλικία = 13,26), ενώ οι υπόλοιποι ήταν Ιταλοί πολίτες με γονέα μετανάστη (Άνδρες = 54,7%, μέση ηλικία = 13,12).	πιο πιθανό να υιοθετήσουν τα πολιτιστικά πρότυπα της χώρας υποδοχής, με αποτέλεσμα να αναφέρουν υψηλό επίπεδο προστασίας εντός του σχολείου ($p = 0,009$).
Özdemir & Özdemir (2020), Σουηδία	Η διερεύνηση της επίδρασης των θετικών νόρμων που διέπουν το σχολικό περιβάλλον, της αντίδρασης των εκπαιδευτικών σε περιστατικά εκφοβισμού, καθώς και της μεταβλητότητας αυτών (λόγω των διαφορετικών επιπέδων ανοχής των συνομηλίκων τους) στις εθνοτικές διαφορές στη θυματοποίηση.	N= 963 έφηβοι που κατοικούσαν στη Σουηδία, Αγόρια = 54%, Μέση ηλικία = 13,11	- Τα θετικά πρότυπα συμπεριφοράς και επαφής εντός της τάξης συσχετίστηκαν με χαμηλότερη πιθανότητα εμπλοκής εφήβων σε περιστατικά ρατσιστικού εκφοβισμού ($p < 0,001$). - Η μη αποδοχής περιστατικών ρατσιστικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς μετρίασαν σημαντικά τις αρνητικές στάσεις των εφήβων απέναντι στους μετανάστες συνομηλίκους τους ($p = 0,004$).
Demmrich & Akgül (2020), Γερμανία	Η συσχέτιση των εμπειριών εκφοβισμού εφήβων με τουρκική καταγωγή και των σχετικών συμπτωμάτων	N = 103 έφηβοι, Κορίτσια = 56,7%, Μέση ηλικία = 16,17 ετών	- Τα κορίτσια παρουσίασαν χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής σε περιστατικά εκφοβισμού με την ιδιότητα του εκφοβιστή. - Το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης

	κατάθλιψης που παρουσίαζαν		επηρέαζε αρνητικά το φαινόμενο του εκφοβισμού. - Η πνευματικότητα/ ή η θρησκεία επηρεάζει θετικά την μη εκδήλωση περιστατικών ρατσιστικού εκφοβισμού. - Η πολυεθνική σύνθεση της τάξης δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής.
Arens & Visser (2020), Γερμανία	Η διερεύνηση της πιθανότητας θυματοποίησης εφήβων (προσωπική ή φυλετική) βάσει λανθάνουσας ανάλυσης προφίλ.	N= 4367 έφηβοι, Αγόρια= 52,3% Μέση ηλικία = 9,9 ετών	- Οι μαθητές που είχαν ως μητρική γλώσσα διαφορετική από την γερμανική παρουσίαζαν μεγαλύτερο κίνδυνο να βιώσουν φυλετική θυματοποίηση (p = 0,000).
Caravita et al. (2020), Ιταλία	Η διερεύνηση - Του ρόλου της δημοτικότητας και της αποδοχής στη διαμόρφωση του γενικού και φυλετικού εκφοβισμού. - Του ρόλου της προκατάληψης ως πιθανό παράγοντα κινδύνου για εκφοβισμό προς συνομήλικους μετανάστες. - Του ρόλου των απόψεων των εφήβων σχετικά με τους λόγους για τους οποίους	N= 692 έφηβοι, Κορίτσια= 54,8 % Μέση ηλικία = 13,07 ετών	- Η μετανάστευση συσχετίζεται θετικά με τη θυματοποίηση. - Δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ ντόπιων και μεταναστών μαθητών που ασκούν εκφοβισμό σε μετανάστες συνομήλικές τους. - Οι έφηβοι μετανάστες που υφίστανται φυλετικό εκφοβισμό, είναι λιγότερο πιθανό να αντιδράσουν προβαίνοντας σε πράξεις εκφοβισμού από ότι οι ιταλοί συνομήλικες τους.

	εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους.		
Pistella et al. (2020), Ιταλία	Η συσχέτιση μεταξύ της θυματοποίησης των εφήβων, του φύλου και της γενεάς των μεταναστών	N= 68.127 Αγόρια = 51%	- Οι άνδρες μετανάστες έφηβοι είχαν περισσότερες πιθανότητες να υποστούν φυλετικό εκφοβισμό λόγω εθνικών διακρίσεων ($p < 0,001$). - Οι μετανάστες μαθητές, ανεξαρτήτου φύλου, ήταν λιγότερο πιθανό να αποφύγουν τη θυματοποίηση (λεκτική, σωματική) από ότι οι ντόπιοι συμμαθητές τους ($p < 0,05$).
Özdemir et al. (2020), Σουηδία	Η διερεύνηση της πιθανότητας ταύτισης των νέων που θυματοποιούν τους συνομηλίκους τους λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής	N= 949 έφηβοι, Αγόρια = 54%, Μέση ηλικία = 13,11 ετών	- Η έλλειψη ενσυναίσθησης και τα χαμηλά επίπεδα θετικής στάσης απέναντι στους μετανάστες αποτελούν τη βάση της εθνοτικής θυματοποίησης ($p < 0,001$). - Το 15% των εφήβων ενείχαν το κίνδυνο εμπλοκής σε περιπτώσεις θυματοποίησης γενικότερα, θεωρώντας ότι τα θύματά τους άξιζαν τη μεταχείριση που έλαβαν.
Rodríguez-Hidalgo et al. (2019), Ισπανία	Σύγκριση περιστατικών εκφοβισμού γενικότερα με αυτά που είχαν εθνοπολιτισμικό υπόβαθρο	N= 27.369 έφηβοι, Κορίτσια= 51,3%, Μέση ηλικία = 13,94 ετών	- Κοινή ιδιότητα εμπλοκής εφήβων σε περιστατικά εκφοβισμού γενικά και εκφοβισμού βάσει εθνοπολιτισμικού υποβάθρου. - Μικτός ρόλος του εκφοβιστή/θύματος σε περιπτώσεις θυματοποίησης βάσει εθνικότητας/πολιτισμού.

<p>Özdemir et al. (2018), Σουηδία</p>	<p>Η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο οι προκατειλημμένες συμπεριφορές καθορίζουν την εμπλοκή των εφήβων σε πολλές περιπτώσεις χρήσης εθνικής παρενόχλησης</p>	<p>N= 902 έφηβοι Κορίτσια = 50,3%, Μέση ηλικία = 14,40 ετών</p>	<p>-Οι αρνητικά προκατειλημμένοι, προς τους μετανάστες, έφηβοι ήταν πιο πιθανό να εμπλέκονται σε περιστατικά παρενόχλησης βάσει διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής (p = 0,04). -Οι προκατειλημμένες πεποιθήσεις στα κοινωνικά δίκτυα των νέων θέτουν τους συνομήλικους έφηβους τους σε κίνδυνο να εμπλακούν σε περιστατικά παρενόχλησης λόγω εθνικότητας (p = 0,03).</p>
<p>Serdari et al. (2018), Θράκη</p>	<p>Η εξέταση της ύπαρξης πιθανής ετερογένειας σε επιθετικές συμπεριφορές και τη θυματοποίηση των συνομηλίκων μεταξύ των εθνικά διαφορετικών σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Θράκη.</p>	<p>N= 572 έφηβοι, Κορίτσια = 293, Μέση ηλικία = 14.24 ετών</p>	<p>- Το ποσοστό των μαθητών που συμμετείχαν σε πράξεις εκφοβισμού, είτε ως θύμα, είτε ως θύτης, ανερχόταν σε 34,7% - Το ποσοστό θυματοποίησης ήταν λιγότερο στα σχολεία με υψηλό (p = 0,010) ή χαμηλό (p = 0,015) ποσοστό εφήβων από μειονοτικές ομάδες.</p>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6° : ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Το ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού, σταδιακά αναδεικνύεται όλο και περισσότερο στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Ειδικότερα, η εκφοβιστική συμπεριφορά που συνδέεται με ζητήματα εθνοτικής και πολιτισμικής ετερότητας τυγχάνει ολοένα και μεγαλύτερης προσοχής ως άμεση απόρροια των έντονων μεταναστευτικών ροών του 2015 και έπειτα, το οποίο ακολούθως οδήγησε στην αύξηση της ποικιλομορφίας του μαθητικού πληθυσμού στα σχολεία. Είναι γεγονός, άλλωστε, ότι τα στερεότυπα έχουν γίνει μέρος της σχολικής εμπειρίας για πολλές φυλετικές και εθνοτικές μειονότητες.

Η παρούσα μελέτη, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των ανωτέρω, αλλά και τις συνέπειες του προβλήματος αυτού, αποσκοπεί στην ενίσχυση της βελτίωσης των γνώσεών μας σχετικά με τη θυματοποίηση και το ρόλο του φυλετικού στοιχείου στο σχολικό εκφοβισμό. Η μεγάλη διακύμανση στο εθνικό υπόβαθρο των συμμετεχόντων στις έρευνες που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη, επιτρέπει στον ερευνητή την όσο το δυνατόν καλύτερη ανάλυση της επιρροής της εκφοβιστικής συμπεριφοράς ως απόρροια της εθνοπολιτισμικής καταγωγής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το υπό μελέτη φαινόμενο, όντας ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο και διαρκώς υπό εξέλιξη, θα πρέπει να εξετάζεται συστηματικά και με ιδιαίτερη προσοχή, καθώς οι συνέπειες της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζουν ανησυχητικές διαστάσεις και σταδιακή κλιμάκωση των βλαβερών κοινωνικοψυχολογικών επιπτώσεων που επιφέρει (Kaess, 2018). Γίνεται επομένως εμφανής η σπουδαιότητα της συνεχούς ενημέρωσης και η αποφυγή λήψης μεμονωμένων μέτρων, καθώς οι προκλήσεις έχουν ευρείες συνέπειες χρήζοντας ολιστική και συντονισμένη προσέγγιση.

Το γενικό πρότυπο των ευρημάτων στις μελέτες που αναφέρθηκαν, υποδηλώνει ότι συνολικά, υπάρχουν σαφείς επιπτώσεις της εθνοτικής καταγωγής σε σχέση με τις εμπειρίες εκφοβισμού της εθνοτικής μειονότητας, αποδεικνύοντας ότι η επιθετικότητα συνδέεται με την εθνοπολιτισμική προέλευση. Ειδικότερα, οι μελέτες έδειξαν ότι τα μέλη των μειονοτικών εθνοτικών-πολιτισμικών ομάδων εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό εμπλοκής σε περιστατικά εκφοβισμού, σε σύγκριση με τα μέλη της πλειοψηφίας, είτε με την ιδιότητα του εκφοβιστή, είτε με αυτή του θύματος (Rodríguez-Hidalgo et al., 2019). Στο σύνολο των μελετών που χρησιμοποιήθηκαν, μόνο μία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η καταγωγή από διαφορετική χώρα, αλλά και γενικότερα το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο της υποομάδας της τάξης, δεν

μπορεί μεμονωμένο να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην θυματοποίηση βάσει ρατσιστικής ή ξενοφοβικής συμπεριφοράς (Eugene et al., 2021).

Εστιάζοντας στις μορφές εκφοβισμού που βιώνουν οι έφηβοι με διαφορετική εθνοπολιτισμική προέλευση, διαπιστώνεται ότι κυρίαρχη μορφή είναι η λεκτική, ακολουθούμενη από τη σωματική, σχεσιακή και άλλες έμμεσες μορφές, όπως η κοινωνική στην οποία περιλαμβάνεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός (Pistella et al., 2020).

Λόγω της εξοικείωσης των νέων με το διαδίκτυο, τα κοινωνικά δίκτυα και γενικά την πλοήγηση σε κυβερνοτόπους - δηλαδή με μέσα και τεχνολογίες που διαθέτουν μεγάλο και άμεσο κοινωνικό αντίκτυπο - οι μορφές εκφοβισμού που διενεργούνται ηλεκτρονικά διαθέτουν μεγάλη εμβέλεια και έχουν πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις για τα θύματα. Πιο αναλυτικά, η σύγχρονη δυναμικά εξελισσόμενη πραγματικότητα της «ιντερνετικής» ζωής, έχει οδηγήσει στην αύξηση των περιπτώσεων θυματοποίησης (Zhou & Chunyu, 2021).

Σημαντικό ρόλο στον κίνδυνο ρατσιστικής θυματοποίησης διαδραματίζει και το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου (Kollerová & Killen, 2021, Özdemir & Özdemir, 2020). Ειδικότερα η υιοθέτηση, εκ μέρους των τελευταίων, συμπεριφορών που απορρίπτουν ξενοφοβικές αντιλήψεις, ρατσιστικές στάσεις και πεποιθήσεις, καθώς και η παρέμβαση-καταδίκη πράξεων βίας που υποκινούνται από αυτές, δρα πολλαπλασιαστικά στον περιορισμό αρνητικών συμπεριφορών-στάσεων απέναντι σε εφήβους με διαφορετική εθνοπολιτισμική καταγωγή. Παράλληλα, και η μεροληπτική στάση των γονέων απέναντι σε συνομηλίκους με διαφορετική πολιτισμική καταγωγή, διαπιστώθηκε ότι ενδέχεται να επηρεάσει θετικά την εκδήλωση περιστατικών περιθωριοποίησης, εμπάθειας και λοιπών φαινόμενων ρατσιστικού εκφοβισμού σε βάρος εφήβων από οικογένειες μεταναστών (Fandrem & Støen, 2021).

Συμπληρωματικά στα ανωτέρω, αναφέρεται ότι και το φύλο των εμπλεκομένων ενδέχεται να επηρεάσει την πιθανότητα εκδήλωσης περιστατικών βίας και επιθετικότητας βάσει εθνοτικών διακρίσεων (Demmrich & Akgül, 2020). Οι επικρατούσες ιδεολογίες τόσο στο σχολικό, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αναφορικά με τη συσχέτιση επιθετικότητας και ανδρισμού, έχουν ως απότοκο την άντληση στερεοτύπων από εφήβους, δικαιολογώντας έτσι τη βίαια και επιθετική συμπεριφορά τους. Υπό το πρίσμα του ανωτέρω γίνεται κατανοητός ο λόγος για τον οποίο τα κορίτσια παρουσίασαν χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής σε περιστατικά εκφοβισμού με την ιδιότητα του εκφοβιστή, από ότι του θύματος, και,

επίσης, ήταν πιο πιθανό να κρίνουν αρνητικά τον κοινωνικό αποκλεισμό των συνομηλίκων τους.

Οι συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ εφήβων με διαφορετική πολιτισμική και εθνοτική καταγωγή και της κυρίαρχης ομάδας, φάνηκε να καθορίζονται και από την ταύτιση με την κοινωνικά επικρατούσα ομάδα. Η ταύτιση με την εθνοτική τους ομάδα, η δυσκολία εκμάθησης και χρήσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής, αυξάνουν την πιθανότητα ο έφηβος να βιώσει τη ρατσιστική θυματοποίηση και τον αποκλεισμό (Palladino et al., 2020, Arens & Visser, 2020).

Σημαντικές είναι όμως και οι κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις του ενδοσχολικού εκφοβισμού οι οποίες ποικίλλουν, φτάνοντας ακόμη και σε απόπειρες αυτοκτονίας (Robinson et al., 2021). Το έντονο άγχος και τα αισθήματα ανασφάλειας αποτελούν βασικές εκφάνσεις των συνεπειών στα θύματα του εκφοβισμού, τα οποία, όπως παρατηρήθηκε, περιορίζονται στις περιπτώσεις αυξημένης σχολικής διασύνδεσης. Παράλληλα, ενδέχεται να παρουσιάσουν ποικίλες συμπεριφορές απομόνωσης, όπως λόγου χάρη η συχνή απουσία από το σχολείο, ακόμα και η αποκοπή από δραστηριότητες ή χόμπι, καθώς χάνουν το ενδιαφέρον τους για ομαδικές δραστηριότητες με τους συνομηλίκους τους. Μάλιστα, η χρόνια θυματοποίηση διαπιστώθηκε ότι συνδέεται με διάφορα ψυχολογικά προβλήματα, τα οποία με τη σειρά τους οδηγούν στην κακή κοινωνική προσαρμογή του εφήβου. Παράλληλα, οι περιθωριοποιημένοι έφηβοι μετανάστες παρουσίασαν μικρότερο ποσοστό επιθυμίας αποτροπής παρόμοιων περιστατικών αποκλεισμού σε συνομήλικούς τους (Caravita et al., 2020).

Στο σύνολο σχεδόν των υπό μελέτη ερευνών αναδείχθηκε η ανάγκη υιοθέτησης συγκεκριμένων προστατευτικών παραγόντων στα σχολικά προγράμματα αποσκοπώντας στον περιορισμό εκφοβιστικών περιστατικών, καθώς και την αποδοχή και το σεβασμό της ετερότητας (Palladino et al., 2020).

Συνοψίζοντας και υπό το φως των ανωτέρω, γίνεται προφανές ότι η συσχέτιση περιστατικών ρατσιστικού εκφοβισμού μεταξύ των εφήβων και της εθνοπολιτισμικής προέλευσης είναι ιδιαίτερος περίπλοκη, καθώς πλήθος παραγόντων, ατομικών, σχολικών, κοινωνιοψυχολογικών ενδέχεται να επηρεάζουν την υπό μελέτη σχέση. Ως εκ τούτου, η αποτελεσματική αναχαίτιση του φαινομένου μέσω της εξάλειψης των ουσιαστικών αιτιών που το προκαλούν, χρήζει αναγκαία τη συμπερίληψη όλων των συναρμόδιων φορέων οι οποίοι μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά προς αυτήν την κατεύθυνση, ο συντονισμός και η συνεργασία τους. Η διαχείριση των περιστατικών

εκφοβισμού θα πρέπει να πραγματοποιείται εντός του εκπαιδευτικού συστήματος μέσω ειδικού εσωτερικού μηχανισμού, τόσο σε τοπικό επίπεδο μέσω της συνεργασίας της σχολικής κοινότητας με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς, όσο και σε κεντρικό μέσω στρατηγικού σχεδιασμού και συνεργειών των Υπουργείων και λοιπών εμπλεκόμενων φορέων. Με τον τρόπο αυτό, θα καταστεί δυνατός ο περιορισμός φαινομένων ρατσισμού, ξενοφοβίας, φοβίας του διαφορετικού, εν γένει, που αποδεικνύονται γενεσιουργό αίτια εκφοβισμού στους κόλπους του, αλλά και βίας εκτός αυτού.

Με γνώμονα τους περιορισμούς της μεθοδολογίας της παρούσας ανασκόπησης, αξιολογώντας την διαδικασία έρευνας για την συγγραφή της μελέτης και επιχειρώντας μία κριτική αποτίμηση των δεδομένων της, συνολικά, καθίσταται αναγκαία η επισήμανση ορισμένων διευκρινιστικών παρατηρήσεων. Δεδομένου ότι η εύρεση αξιοποιήσιμης βιβλιογραφίας στην ελληνική γλώσσα ήταν δύσκολη, χρησιμοποιήθηκαν και αναλύθηκαν πηγές στην αγγλική γλώσσα και μόνο όσες ήταν γραμμένες και είχαν δημοσιευτεί την τελευταία πενταετία. Τέλος, η αναζήτηση των μελετών πραγματοποιήθηκε σε τρεις βάσεις δεδομένων (Google Scholar, Scopus και PubMed), οι οποίες αξιολογούνται ως οι πλέον αξιόπιστες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7° : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παρούσα μελέτη, αποσκοπεί στην ενίσχυση της βελτίωσης των γνώσεών μας σχετικά με τη θυματοποίηση και το ρόλο του φυλετικού στοιχείου στον σχολικό εκφοβισμό.

Παρατηρήθηκε ότι τα ευρήματα αυτής έρχονται σε συμφωνία με υπάρχουσες μελέτες στη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα, καταλήγοντας στη διαπίστωση ότι ο κίνδυνος θυματοποίησης αυξάνεται σε εφήβους εθνοτικών μειονοτήτων, σε σύγκριση με τους ντόπιους συνομηλικούς τους. Η λεκτική, σωματική, σχεσιακή και κοινωνική θυματοποίηση αποτελούν τις βασικές μορφές έκφρασης σε βάρος εθνοτικών μειονοτήτων. Η ύπαρξη εθνοτικής ή πολιτισμικής ετερότητας φάνηκε ότι συνδέεται και με περιπτώσεις διαδικτυακής επιθετικής ή εκφοβιστικής συμπεριφοράς.

Ο τύπος συμμετοχής του εφήβου σε περιστατικά εκφοβισμού, ήτοι με την ιδιότητα του θύματος, του εκβιαστή ή του παρατηρητή, δεν επηρεάζεται σημαντικά από την εθνοπολιτισμική προέλευση του εφήβου. Εντούτοις, τα κυρίαρχα στερεοτυπικά πρότυπα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και συγκεκριμένα στο οικογενειακό, διαπροσωπικό και σχολικό περιβάλλον, οδηγούν σε μια μεροληπτική στάση, με αποτέλεσμα αφενός να μην καθίσταται δυνατή η συναναστροφή των εφήβων με όρους ισότητας και σεβασμού της διαφορετικότητας και αφετέρου τον πολλαπλασιασμό της επιρρέειας σε περιστατικά εκφοβισμού. Μάλιστα, αρνητικά προκατειλημμένοι έφηβοι παρουσίαζαν μεγαλύτερο κίνδυνο εμπλοκής σε περιστατικά παρενόχλησης ή βίας συνομηλικών τους βάσει διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής.

Η παρέμβαση εκπαιδευτικών σε περιστατικά εκφοβισμού, καθώς και το σχολικό κλίμα που επικρατεί, αποδείχθηκε ότι δρα ανασταλτικά στην θυματοποίηση εφήβων που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Επιπροσθέτως, η συνδρομή των γονέων στις περιπτώσεις εκφοβισμού εφήβων λόγω εθνικών διακρίσεων αναδείχθηκε αναγκαία για την ομαλή αντιμετώπιση και διαχείριση τέτοιου περιεχομένου περιστατικών.

Η ρατσιστική θυματοποίηση περιορίζεται σε περιπτώσεις εφήβων που έχουν υιοθετήσει πολιτισμικά πρότυπα της χώρας υποδοχής και έχουν αναπτύξει γλωσσικές δεξιότητες. Με άλλα λόγια, αποδείχθηκε ότι ο υψηλός βαθμός ενσωμάτωσης στη χώρα υποδοχής δύναται να λειτουργήσει ως σημαντικός προστατευτικός

παράγοντας για την ομάδα των εφήβων που προέρχονται από άλλη εθνοπολιτισμική ομάδα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση ότι η πολυεθνική σύνθεση της τάξης δεν λειτούργησε ως προστατευτικός παράγοντας για αποφυγή θυματοποίησης στο δείγμα των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Ωστόσο, τα δεδομένα μας δεν είναι αρκετά για την αποδοχή της ως άνω διαπίστωσης. Το σύνολο των ανωτέρω διαπιστώσεων δίνει το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα, η οποία θα διευκολύνει την καλύτερη κατανόηση της σχέσης του εκφοβισμού και της ρατσιστικής θυματοποίησης με την εθνοπολιτισμική προέλευση.

Βιβλιογραφία

- Αγραφιώτη, Α. (2020). Εθνοπολιτισμική Ετερότητα και Σχολικός Εκφοβισμός. Βιβλιοθήκη Σχολής Επιστημών της Αγωγής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2896111>
- Ασύλου, Σ. Α. (2019). Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 07.06. 2013 έως 31.12. 2019). Διαθέσιμο στο: http://asylo.gov.gr/wpcontent/uploads/2019/04/Greek_Asylum_Service_data_March2019_gr.pdf.
- Adair, J. K. (2015). The impact of discrimination on the early schooling experiences of children from immigrant families.
- Amaral, E. F. (2018). Theories of migration. *Migration (SOCI 647)*.
- Arens, A. K., & Visser, L. (2020). Personal peer victimization and ethnic peer victimization: Findings on their co-occurrence, predictors, and outcomes from a latent profile analysis. *Child Abuse & Neglect, 99*, 104250. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104250>
- Armitage, R. (2021). Bullying in children: impact on child health. *BMJ paediatrics open, 5*(1).
- Barowsky, E. I., & McIntyre, T. (2010). Migration and relocation trauma of young refugees and asylum seekers: Awareness as prelude to effective intervention. *Childhood Education, 86*(3), 161-168. <https://doi.org/10.1080/00094056.2010.10523138>
- Bayram Özdemir, S., Sun, S., Korol, L., Özdemir, M., & Stattin, H. (2018). Adolescents' engagement in ethnic harassment: Prejudiced beliefs in social networks and classroom ethnic diversity. *Journal of youth and adolescence, 47*(6), 1151-1163. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0795-0>
- Bayram Özdemir, S., & Özdemir, M. (2020). The role of perceived inter-ethnic classroom climate in adolescents' engagement in ethnic victimization: for whom does it work?. *Journal of Youth and Adolescence, 49*(6), 1328-1340. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01228-8>
- Bayram Özdemir, S., Giles, C., & Özdemir, M. (2020). Differences and similarities between perpetrators of ethnic and non-ethnicity-based victimization. *Journal of Youth and Adolescence, 49*(9), 1805-1820. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01271-5>

- Bayram Özdemir, S., Giles, C., & Özdemir, M. (2021). Why do immigrant and Swedish adolescents engage in ethnic victimization? Common and distinct underlying factors. *Journal of youth and adolescence*, *50*(11), 2236-2248. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01485-1>
- Berry, J. W. (1974). Psychological aspects of cultural pluralism: unity and identity reconsidered. *Topics in culture learning*, *2*, 17-22.
- Berry, J. W. (1980). Acculturation as Varieties of Adaptation in AM Padilla (Ed.), *Acculturation: Theory, Models and Some New Findings*, (pp. 9'25). Boulder, CO: West'view.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied psychology*, *55*(3), 303-332. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>
- Bhugra, D., & Ayonrinde, O. (2004). Depression in migrants and ethnic minorities. *Advances in Psychiatric treatment*, *10*(1), 13-17. <https://doi.org/10.1192/apt.10.1.13>
- Blinder, S., & Allen, W. L. (2016). Constructing immigrants: Portrayals of migrant groups in British national newspapers, 2010–2012. *International Migration Review*, *50*(1), 3-40. <https://doi.org/10.1111/imre.12206>
- Blood, G. W., & Blood, I. M. (2016). Long-term consequences of childhood bullying in adults who stutter: Social anxiety, fear of negative evaluation, self-esteem, and satisfaction with life. *Journal of fluency disorders*, *50*, 72-84. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2016.10.002>
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International journal of psychology*, *32*(6), 369-386. <https://doi.org/10.1080/002075997400629>
- Brandy, E., Engel, N., & Mullins, K. (2020). Social Media and it's Effects on Mental Health of High School Students. <https://doi.org/10.1689/cus/888>
- Brüggemann, C., & D'Arcy, K. (2017). Contexts that discriminate: international perspectives on the education of Roma students. *Race Ethnicity and Education*, *20*(5), 575-578. <https://doi.org/10.1080/13613324.2016.1191741>
- Caravita, S. C., Stefanelli, S., Mazzone, A., Cadei, L., Thornberg, R., & Ambrosini, B. (2020). When the bullied peer is native-born vs. immigrant: A mixed-method study with a sample of native-born and immigrant

- adolescents. *Scandinavian journal of psychology*, 61(1), 97-107.
<https://doi.org/10.1111/sjop.12565>
- Caravita, S. C., Papotti, N., Gutierrez Arvidsson, E., Thornberg, R., & Valtolina, G. G. (2021). Contact with migrants and perceived school climate as correlates of bullying toward migrants classmates. *New directions for child and adolescent development*, 2021(177), 141-157. <https://doi.org/10.1002/cad.20400>
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: why do people move?. *Journal of travel medicine*, 25(1), tay040.
- Chatters, S., & Joo, H. (2018). Dimensions of School Climate Associated with Reports of Bullying and Victimization in a Setting Serving Predominantly Latino Youth. *Psycho-Educational Research Reviews*, 52-67.
<https://www.journals.lapub.co.uk/index.php/perr/article/view/192>
- Chavez, C. (2008). Conceptualizing from the inside: Advantages, complications, and demands on insider positionality. *The qualitative report*, 13(3), 474-494.
<https://doi.org/10.46743/2160-3715/2008.1589>
- Clauss-Ehlers, C. S., Chiriboga, D. A., Hunter, S. J., Roysircar, G., & Tummala-Narra, P. (2019). APA Multicultural Guidelines executive summary: Ecological approach to context, identity, and intersectionality. *American Psychologist*, 74(2), 232. <https://doi.org/10.1037/amp0000382>
- Cornu, C., Abduvahobov, P., Laoufi, R., Liu, Y., & Séguy, S. (2022). An introduction to a whole-education approach to school bullying: Recommendations from UNESCO scientific committee on school violence and bullying including Cyberbullying. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-2.
<https://doi.org/10.1007/s42380-021-00093-8>
- Cuéllar, I., Nyberg, B., Maldonado, R. E., & Roberts, R. E. (1997). Ethnic identity and acculturation in a young adult Mexican-origin population. *Journal of community psychology*, 25(6), 535-549.
- Cummings, C., Pacitto, J., Lauro, D., & Foresti, M. (2015). Why people move: understanding the drivers and trends of migration to Europe. *London: Overseas Development Institute*.
- Cunningham, T., Hoy, K., & Shannon, C. (2016). Does childhood bullying lead to the development of psychotic symptoms? A meta-analysis and review of prospective studies. *Psychosis*, 8(1), 48-59.
<https://doi.org/10.1080/17522439.2015.1053969>

- Demmrich, S., & Akgül, S. (2020). Bullying experience among adolescents with a Turkish migration background in Germany: ethnic class composition, integration, and religiosity as protective factors?. *International journal of environmental research and public health*, 17(13), 4776. <https://doi.org/10.3390/ijerph17134776>
- Dennison, J., & Dražanová, L. (2018). *Public attitudes on migration: rethinking how people perceive migration: an analysis of existing opinion polls in the Euro-Mediterranean region*. European University Institute. <http://hdl.handle.net/1814/62348>
- Devereux, E. C., Shouval, R., Bronfenbrenner, U., Rodgers, R. R., Kav-Venaki, S., Kiely, E., & Karson, E. (2020). Socialization Practices of Parents, Teachers, and Peers in Israel: The Kibbutz Versus the City. In *The Sociology of the Kibbutz* (pp. 305-317). Routledge.
- Dill, E. J., Vernberg, E. M., Fonagy, P., Twemlow, S. W., & Gamm, B. K. (2004). Negative affect in victimized children: The roles of social withdrawal, peer rejection, and attitudes toward bullying. *Journal of abnormal child psychology*, 32(2), 159-173. <https://doi.org/10.1023/B:JACP.0000019768.31348.81>
- Dustmann, C., Vasiljeva, K., & Piil Damm, A. (2019). Refugee migration and electoral outcomes. *The Review of Economic Studies*, 86(5), 2035-2091. <https://doi.org/10.1093/restud/rdy047>
- Eslea, M., Menesini, E., Morita, Y., O'Moore, M., Mora-Merchán, J. A., Pereira, B., & Smith, P. K. (2004). Friendship and loneliness among bullies and victims: Data from seven countries. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 30(1), 71-83. <https://doi.org/10.1002/ab.20006>
- Eugene, D. R., Crutchfield, J., & Robinson, E. D. (2021). An examination of peer victimization and internalizing problems through a racial equity lens: does school connectedness matter?. *International journal of environmental research and public health*, 18(3), 1085. <https://doi.org/10.3390/ijerph18031085>
- Facchini, G., Mayda, A. M., & Murard, E. (2016). Does immigration affect preferences for redistribution? Evidence across countries. In *Handbook on*

- migration and social policy*. Edward Elgar Publishing.
<https://doi.org/10.4337/9781783476299.00026>
- Fandrem, H., & Støen, J. (2021). Immigrant and Non-immigrant Parents' Involvement in Bullying Cases. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-12.
<https://doi.org/10.1007/s42380-021-00106-6>
- Feldman, C. F., Bruner, J., Renderer, B., & Spitzer, S. (1990). Narrative comprehension.
- Ferrie, J. P., & Hatton, T. J. (2015). Two centuries of international migration. In *Handbook of the economics of international migration* (Vol. 1, pp. 53-88). North-Holland. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53764-5.00002-5>
- Fine, M., & Sirin, S. R. (2008). *Muslim American Youth*. New York University Press. <https://doi.org/10.18574/9780814708859>
- Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2019). Evaluating the effectiveness of school-bullying prevention programs: An updated meta-analytical review. *Aggression and violent behavior*, 45, 111-133.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.07.001>
- Gaffney, H., Farrington, D. P., Espelage, D. L., & Ttofi, M. M. (2019). Are cyberbullying intervention and prevention programs effective? A systematic and meta-analytical review. *Aggression and violent behavior*, 45, 134-153.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.07.002>
- Galán, C. A., Stokes, L. R., Szoko, N., Abebe, K. Z., & Culyba, A. J. (2021). Exploration of experiences and perpetration of identity-based bullying among adolescents by race/ethnicity and other marginalized identities. *JAMA network open*, 4(7), e2116364-e2116364.
<https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2021.16364>
- Gibson, M. A. (2001). Immigrant adaptation and patterns of acculturation. *Human development*, 44(1), 19-23. <https://www.jstor.org/stable/26763493>
- Gkofa, P. (2017). Promoting social justice and enhancing educational success: Suggestions from twenty educationally successful Roma in Greece. *The Urban Review*, 49(3), 443-462. <https://doi.org/10.1007/s11256-016-0393-6>
- Greussing, E., & Boomgaarden, H. G. (2017). Shifting the refugee narrative? An automated frame analysis of Europe's 2015 refugee crisis. *Journal of ethnic and migration studies*, 43(11), 1749-1774.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1282813>

- Grigorieff, A., Roth, C., & Ubfal, D. (2020). Does information change attitudes toward immigrants?. *Demography*, 57(3), 1117-1143. <https://doi.org/10.1007/s13524-020-00882-8>
- Hainmueller, J., & Hopkins, D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual review of political science*, 17, 225-249. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-102512-194818>
- Hakim-Larson, J., & Menna, R. (2015). Acculturation and enculturation: Ethnic identity socialization processes. In *Handbook of Arab American psychology* (pp. 54-67). Routledge.
- Hangartner, D., Dinas, E., Marbach, M., Matakos, K., & Xefteris, D. (2019). Does exposure to the refugee crisis make natives more hostile?. *American political science review*, 113(2), 442-455. <https://doi.org/10.1017/S0003055418000813>
- Harteveld, E., Dahlberg, S., Kokkonen, A., & van der Brug, W. (2019). Social stigma and support for the populist radical right: an experimental study. *Scandinavian Political Studies*, 42(3-4), 296-307. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12153>
- Hawley, P. H., & Williford, A. (2015). Articulating the theory of bullying intervention programs: Views from social psychology, social work, and organizational science. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37, 3-15. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.006>
- Hodges, E. V., & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of personality and social psychology*, 76(4), 677. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.4.677>
- Hopkins, L., Taylor, L., Bowen, E., & Wood, C. (2013). A qualitative study investigating adolescents' understanding of aggression, bullying and violence. *Children and youth services review*, 35(4), 685-693. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2013.01.012>
- Hubbard, J. A., Dodge, K. A., Cillessen, A. H., Coie, J. D., & Schwartz, D. (2001). The dyadic nature of social information processing in boys' reactive and proactive aggression. *Journal of personality and social psychology*, 80(2), 268. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.2.268>
- Huynh, Q. L., Devos, T., & Smalarz, L. (2011). Perpetual foreigner in one's own land: Potential implications for identity and psychological adjustment. *Journal of social and clinical psychology*, 30(2), 133-162. <https://doi.org/10.1521/jscp.2011.30.2.133>

- Jones, L. M., Mitchell, K. J., Turner, H. A., & Ybarra, M. L. (2018). Characteristics of bias-based harassment incidents reported by a national sample of US adolescents. *Journal of adolescence*, 65, 50-60. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.02.013>
- Juvonen, J. (1991). Deviance, perceived responsibility, and negative peer reactions. *Developmental psychology*, 27(4), 672. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.27.4.672>
- Kaess, M. (2018). Bullying: peer-to-peer maltreatment with severe consequences for child and adolescent mental health. *European child & adolescent psychiatry*, 27(8), 945-947. <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1201-5>
- Kahle, L., & Peguero, A. A. (2017). Bodies and bullying: The interaction of gender, race, ethnicity, weight, and inequality with school victimization. *Victims & Offenders*, 12(2), 323-345. <https://doi.org/10.1080/15564886.2015.1117551>
- Kaufmann, V. (2017). *Re-thinking mobility: contemporary sociology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315244303>
- Kivisto, P. (2017). The origins of “new assimilation theory”. *Ethnic and Racial Studies*, 40(9), 1418-1429. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1300299>
- Kollerová, L., & Killen, M. (2021). An experimental study of teachers’ evaluations regarding peer exclusion in the classroom. *British Journal of Educational Psychology*, 91(1), 463-481. <https://doi.org/10.1111/bjep.12373>
- Kretschmer, T., Veenstra, R., Deković, M., & Oldehinkel, A. J. (2017). Bullying development across adolescence, its antecedents, outcomes, and gender-specific patterns. *Development and psychopathology*, 29(3), 941-955. <https://doi.org/10.1017/S0954579416000596>
- Kvernmo, S., & Heyerdahl, S. (2003). Acculturation strategies and ethnic identity as predictors of behavior problems in arctic minority adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(1), 57-65. <https://doi.org/10.1097/00004583-200301000-00011>
- Liebkind, K., & Jasinskaja-Lahti, I. (2000). Acculturation and psychological well-being among immigrant adolescents in Finland: A comparative study of adolescents from different cultural backgrounds. *Journal of Adolescent Research*, 15(4), 446-469. <https://doi.org/10.1177/0743558400154002>

- Μαρκογιαννάκης, Γ., Καραγιάννη, Ε., & Νικολάου, Ε. (2019). Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Γυμνασιακής εκπαίδευσης σχετικά με το φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού.
- Maynard, B. R., Vaughn, M. G., Salas-Wright, C. P., & Vaughn, S. (2016). Bullying victimization among school-aged immigrant youth in the United States. *Journal of Adolescent Health, 58*(3), 337-344. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2015.11.013>
- McNeely, C. A., Morland, L., Doty, S. B., Meschke, L. L., Awad, S., Husain, A., & Nashwan, A. (2017). How schools can promote healthy development for newly arrived immigrant and refugee adolescents: Research priorities. *Journal of school health, 87*(2), 121-132. <https://doi.org/10.1111/josh.12477>
- Mendez, J. J., Bauman, S., & Guillory, R. M. (2012). Bullying of Mexican immigrant students by Mexican American students: An examination of intracultural bullying. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences, 34*(2), 279-304. <https://doi.org/10.1177/0739986311435970>
- Messinger, A. M., Nieri, T. A., Villar, P., & Luengo, M. A. (2012). Acculturation stress and bullying among immigrant youths in Spain. *Journal of School Violence, 11*(4), 306-322. <https://doi.org/10.1080/15388220.2012.706875>
- Moore, A. K. (2017). Dropped out: Factors that cause students to leave before graduation. *Published doctoral dissertation. The Faculty of the Education Department, Carson-Newman University.*
- Mulvey, K. L., Hoffman, A. J., Gönültaş, S., Hope, E. C., & Cooper, S. M. (2018). Understanding experiences with bullying and bias-based bullying: What matters and for whom?. *Psychology of violence, 8*(6), 702. <https://doi.org/10.1037/vio0000206>
- Mulvey, K. L., Gönültaş, S., Irdam, G., Carlson, R. G., DiStefano, C., & Irvin, M. J. (2021). School and Teacher Factors That Promote Adolescents' Bystander Responses to Social Exclusion. *Frontiers in psychology, 3776*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.581089>
- Νικολάου, Γ. (2013). Σχολικός εκφοβισμός και εθνοπολιτισμική ετερότητα. Σχολική βία και παραβατικότητα. Ψυχολογικές, κοινωνιολογικές, παιδαγωγικές διαστάσεις. Ενταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις, 51-78.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). Preventing bullying through science, policy, and practice.

- Nelson, E. (2021). *Politics of Belonging: Identity, Integration, and Spatial Practices of Algerian Immigrants and Their Descendants in Paris, France* (Doctoral dissertation, University of South Carolina).
- Nickerson, A. B., Fredrick, S. S., Allen, K. P., & Jenkins, L. N. (2019). Social emotional learning (SEL) practices in schools: Effects on perceptions of bullying victimization. *Journal of school psychology, 73*, 74-88. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2019.03.002>
- Nikolaou, G., Thanos, T., & Samsari, E. (2014). The school mediation to confront violence and bullying due to cultural diversity. *Intercultural mediation in Europe: Narratives of professional transformation*, 206-214.
- Nikolaou, G., Kaloyirou, C., & Spyropoulou, A. (2019). Bullying and ethnic diversity: investigating their relation in the school setting. *Intercultural Education, 30*(4), 335-350. <https://doi.org/10.1080/14675986.2019.1582208>
- OECD (2021), *International Migration Outlook 2021*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/29f23e9d-en>.
- Olzak, L. A., & Thomas, J. P. (1992). Configural effects constrain Fourier models of pattern discrimination. *Vision Research, 32*(10), 1885-1898. [https://doi.org/10.1016/0042-6989\(92\)90049-O](https://doi.org/10.1016/0042-6989(92)90049-O)
- Olweus, D., Limber, S. P., & Breivik, K. (2019). Addressing specific forms of bullying: A large-scale evaluation of the Olweus bullying prevention program. *International Journal of Bullying Prevention, 1*(1), 70-84. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-00009-7>
- Organista, P. B., Organista, K. C., & Kurasaki, K. (2003). The relationship between acculturation and ethnic minority health. <https://doi.org/10.1037/10472-010>
- Palladino, B. E., Nappa, M. R., Zambuto, V., & Menesini, E. (2020). Ethnic bullying victimization in Italy: The role of acculturation orientation for ethnic minority adolescents with differing citizenship statuses. *Frontiers in psychology, 11*, 499. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00499>
- Peguro, A. A., & Bondy, J. M. (2020). The importance of immigration with future research about school safety. *Race and Justice, 10*(3), 247-268. <https://doi.org/10.1177/2153368717738039>
- Peguro, A. A., & Hong, J. S. (2020). Introduction to School Bullying and Inequality. In *School Bullying* (pp. 1-12). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64367-6_1

- Perry, D. G., Kusel, S. J., & Perry, L. C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental psychology*, 24(6), 807. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.24.6.807>
- Phillips, L. (2018). When bias turns into bullying. *Counseling Today*, 10(4). <https://ct.counseling.org/2018/06/when-bias-turns-into-bullying/>
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. *Psychological bulletin*, 108(3), 499. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- Pieper, B., Keves-Foster, M. K., Ashare, J., Zugic, M., Albdour, M., & Albdour, D. (2016). A Cross-sectional, Descriptive, Quality Improvement Project to Assess Undergraduate Nursing Students' Clinical Exposure to Patients With Wounds in an Introductory Nursing Course. *Ostomy/wound Management*, 62(4), 20-29.
- Pistella, J., Baumgartner, E., Laghi, F., Salvati, M., Carone, N., Rosati, F., & Baiocco, R. (2020). Verbal, physical, and relational peer victimization: The role of immigrant status and gender. *Psicothema*. <https://doi.org/10.7334/psicothema2019.236>
- Plenty, S., & Jonsson, J. O. (2017). Social exclusion among peers: The role of immigrant status and classroom immigrant density. *Journal of youth and adolescence*, 46(6), 1275-1288. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0564-5>
- Power, T. (2017). School violence. *F Veriava et al*, 293-309.
- Priest, N., Perry, R., Ferdinand, A., Paradies, Y., & Kelaher, M. (2014). Experiences of racism, racial/ethnic attitudes, motivated fairness and mental health outcomes among primary and secondary school students. *Journal of youth and adolescence*, 43(10), 1672-1687. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0140-9>
- Pumariega, A. J., & Rothe, E. (2010). Leaving no children or families outside: the challenges of immigration. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(4), 505.
- Roberts, R. M., & Ali, F. (2013). An exploration of strength of ethnic identity, acculturation and experiences of bullying and victimisation in Australian school children. *Children Australia*, 38(1), 6-14. <https://doi.org/10.1017/cha.2012.44>
- Rietig, V. (2016). *Moving beyond crisis: Germany's new approaches to integrating refugees into the labor market*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Robinson, L. E., Espelage, D. L., Valido, A., Ingram, K. M., El Sheikh, A. J., Torgal, C., ... & Kuehl, T. (2021). Ethnic representation and willingness to seek help

- as moderators between peer victimization and mental health outcomes among Latinx adolescents. *School mental health, 13*(3), 561-577. <https://doi.org/10.1007/s12310-021-09419-9>
- Rodríguez-Hidalgo, A. J., Calmaestra, J., Casas, J. A., & Ortega-Ruiz, R. (2019). Ethnic-cultural bullying versus personal bullying: Specificity and measurement of discriminatory aggression and victimization among adolescents. *Frontiers in psychology, 46*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00046>
- Romero, A. J., & Roberts, R. E. (2003). The Impact of Multiple Dimensions of Ethnic Identity on Discrimination and Adolescents' Self-Estees. *Journal of applied social psychology, 33*(11), 2288-2305. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2003.tb01885.x>
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups.
- Schahbasi, A., Huber, S., & Fieder, M. (2021). Factors affecting attitudes toward migrants—An evolutionary approach. *American Journal of Human Biology, 33*(1), e23435. <https://doi.org/10.1002/ajhb.23435>
- Scherr, T., & Larson, J. (2009). Bullying dynamics associated with race, ethnicity, and immigration status. *Handbook of bullying in schools: An international perspective, 223-34*.
- Schimmele, C., & Wu, Z. (2015). The new immigration and ethnic identity. *Population Change and Lifecourse Strategic Knowledge Cluster Discussion Paper Series/Un Réseau stratégique de connaissances Changements de population et parcours de vie Document de travail, 3*(1), 1.
- Serdari, A., Gkouliama, A., Tripsianis, G., Proios, H., & Samakouri, M. Bullying and minorities in secondary school students in Thrace-Greece. *American Journal of Orthopsychiatry, 88*(4), 462–470. <https://doi.org/10.1037/ORT0000281>
- Shramko, M. E. (2018). Examining Intersectional Inequality and Civic Development in Adolescence and Young Adulthood.
- Smokowski, P. R., David-Ferdon, C., & Stroupe, N. (2009). Acculturation and violence in minority adolescents: A review of the empirical literature. *The journal of primary prevention, 30*(3), 215-263. <https://doi.org/10.1007/s10935-009-0173-0>

- Stickl Haugen, J., Sutter, C. C., Tinstman Jones, J. L., & Campbell, L. O. (2020). School district anti-bullying policies: A state-wide content analysis. *International journal of bullying prevention*, 2(4), 309-323.
- Strohmeier, D., Spiel, C., & Gradinger, P. (2008). Social relationships in multicultural schools: Bullying and victimization. *European Journal of Developmental Psychology*, 5(2), 262-285. <https://doi.org/10.1080/17405620701556664>
- Tippett, N., & Wolke, D. (2014). Socioeconomic status and bullying: a meta-analysis. *American journal of public health*, 104(6), e48-e59. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.301960>
- Tolsma, J., & Van der Meer, T. W. G. (2017). Losing wallets, retaining trust? The relationship between ethnic heterogeneity and trusting coethnic and non-coethnic neighbours and non-neighbours to return a lost wallet. *Social indicators research*, 131(2), 631-658. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1264-y>
- Troop-Gordon, W., Chambless, K., & Brandt, T. (2021). Peer victimization and well-being as a function of same-ethnicity classmates and classroom social norms: Revisiting person× environment mismatch theory. *Developmental psychology*, 57(12), 2050. <https://doi.org/10.1037/dev0001161>
- Tsaousis, I., & Nikolaou, I. (2005). Exploring the relationship of emotional intelligence with physical and psychological health functioning. *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, 21(2), 77-86. <https://doi.org/10.1002/smi.1042>
- van der Linden, M., Hooghe, M., de Vroome, T., & Van Laar, C. (2017). Extending trust to immigrants: Generalized trust, cross-group friendship and anti-immigrant sentiments in 21 European societies. *PloS one*, 12(5), e0177369. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0177369>
- Van Ryzin, M. J., & Roseth, C. J. (2018). Cooperative learning in middle school: A means to improve peer relations and reduce victimization, bullying, and related outcomes. *Journal of Educational Psychology*, 110(8), 1192–1201. <https://doi.org/10.1037/edu0000265>
- Vitoroulis, I., & Vaillancourt, T. (2015). Meta-analytic results of ethnic group differences in peer victimization. *Aggressive behavior*, 41(2), 149-170. <https://doi.org/10.1002/ab.21564>

- Williams, S. G., Langhinrichsen-Rohling, J., Wornell, C., & Finnegan, H. (2017). Adolescents transitioning to high school: Sex differences in bullying victimization associated with depressive symptoms, suicide ideation, and suicide attempts. *The Journal of School Nursing*, 33(6), 467-479. <https://doi.org/10.1177/1059840516686840>
- Xu, M., Macrynika, N., Waseem, M., & Miranda, R. (2020). Racial and ethnic differences in bullying: Review and implications for intervention. *Aggression and violent behavior*, 50, 101340. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.101340>
- Yeager, D. S., Fong, C. J., Lee, H. Y., & Espelage, D. L. (2015). Declines in efficacy of anti-bullying programs among older adolescents: Theory and a three-level meta-analysis. *Journal of applied developmental psychology*, 37, 36-51. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.005>
- Yeh, C., & Inose, M. (2002). Difficulties and coping strategies of Chinese, Japanese, and Korean immigrant students. *Adolescence*, 37(145), 69.
- Yip, T., Gee, G. C., & Takeuchi, D. T. (2008). Racial discrimination and psychological distress: the impact of ethnic identity and age among immigrant and United States-born Asian adults. *Developmental psychology*, 44(3), 787. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.3.787>
- Yuskova, M. A., & Potemkin, I. N. (2015). Migration issues at the present time: Experience and prospects.
- Zhou, L., & Li, C. (2021). Factors associated with cyberbullying among vocational students based on the ecological system model in an ethnic minority area. *Medicine*, 100(40). <https://doi.org/10.1097/MD.00000000000027226>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Οι έφηβοι που προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες και μετανάστες ξεχωρίζουν ως ομάδα που αντιμετωπίζει πολύ υψηλό κίνδυνο θυματοποίησης ή αποκλεισμού λόγω της εθνοτικής καταγωγής τους ή των θρησκευτικών και πολιτισμικών πεποιθήσεων τους. Τελευταία όλο και περισσότερο παρατηρείται αύξηση του σχολικού εκφοβισμού και των μορφών βίας βάσει της φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, που εκδηλώνονται στα σχολεία της χώρας μας.

Σκοπός: Η συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για τη διερεύνηση του φαινομένου του εκφοβισμού των εφήβων μεταναστών στο σχολικό περιβάλλον.

Μεθοδολογία: Πραγματοποιήθηκε αναζήτηση της βιβλιογραφίας στις βάσεις δεδομένων Google Scholar, Scopus και PubMed με τους όρους (ethnic victimization), (immigrant), (students), (bullying), (adolescents), (ethnic minority), (bullied peer), (ethnic peer victimization) και (bullying cases).

Η αναζήτηση αφορούσε τυχαιοποιημένες κλινικές μελέτες με χρονικό όριο πενταετίας και συνολικά συμπεριελήφθησαν 19 μελέτες.

Αποτελέσματα: Η εθνοτική ή πολιτισμική προέλευση λειτουργεί καταλυτικά στο κίνδυνο θυματοποίησης ενός έφηβου μετανάστη. Αναφορικά με τις μορφές εκφοβισμού που βιώνουν οι έφηβοι με διαφορετική εθνοπολιτισμική προέλευση, διαπιστώνεται ότι κυρίαρχη μορφή είναι η λεκτική, ακολουθούμενη από την σωματική, σχεσιακή και άλλες έμμεσες μορφές. Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι τα χαμηλά επίπεδα θετικής στάσης απέναντι στους μετανάστες αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω εκδήλωση περιστατικών εκφοβισμού με γνώμονα την εθνοτική καταγωγή. Τέλος, ο τρόπος συμμετοχής του εφήβου, είτε με την ιδιότητα του εκφοβιστή, είτε με αυτή του θύματος, σε περιστατικά εκφοβισμού δεν επηρεάζεται σημαντικά από την εθνοπολιτισμική προέλευση του εφήβου.

Συμπεράσματα: Ο κίνδυνος θυματοποίησης αυξάνεται σε εφήβους εθνοτικών μειονοτήτων, σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους.

Λέξεις – κλειδιά: μετανάστευση, σχολικός εκφοβισμός, θυματοποίηση, εφηβεία, ετερότητα, πολυπολιτισμικότητα

ABSTRACT

Importance: Immigrant and minority youth are at risk of experiencing victimization or exclusion due to their ethnic, cultural, or religious background. An increasing non-Greek population in Greek schools has led to a dramatic increase in school bullying and other forms of violence based on racial or ethnic origin.

Aim: This study attempts to examine the scale and the impact of school bullying and specifically whether adolescents victimize their peers due to their ethnic background.

Methodology: The literature was searched in the Google Scholar, Scopus and PubMed databases with the terms (ethnic victimization), (immigrant), (students) (bullying), (bullied peer), (adolescents), (ethnic minority) and (bullying cases). The search involved randomized clinical trials for a period of not more than five years and included a total of 11 studies.

Results: Ethnic or cultural origin play a major role in increasing the risk of victimization of a young migrant. Regarding the forms of bullying experienced by adolescents of different ethno cultural origins, it is found that the dominant form is verbal, followed by physical, relational and other indirect forms. At the same time, it was observed that low levels of positive attitude towards migrants are the basis for further incidents of ethnic-based intimidation. Finally, the type of involvement of the teenager in bullying incidents is not significantly influenced by the ethnocultural origin of the adolescent.

Conclusions: Ethnic minority adolescents were considerably more at risk of becoming racially victimized in comparison with their peers.

Keywords: migration, school bullying, victimization, adolescence, otherness, multiculturalis